



יד לבנים
תשע"ח 2018



שיח שכולים
בסימן 70 שנה למדינת ישראל

דבר המערכת

יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל בפתח, מתוח, העם דרוך.

כל כך הרבה נופלים, שמאחורי כל אחד עולם מלא. שמות, אנשים וסיפורים.

בני משפחה משתפים בכאבם ומציגים בגאווה את אהוביהם שכבר לא איתם. ערבי "שירי לוחמים", מפגשי חברים, האולמות מלאים מפה לפה. אחד מספר על בן הדוד המוצלח שנהרג במבצע.

לוחם מגל"ן מספר על 3 חברים, שהתבגרו איתם יחד במסלול אך ישארו צעירים לנצח. מפקד הטייסת מדבר על הדוד שכולם העריצו ושעבר כל מכשול אך לא יכל לאש התופת באותו הקרב.

לכל אחד יש שיר שכתב, שאהב או השיר שמתאר אותו בדיוק.

ומסכם אני:

"לא ניתן לומר הנה זה היה סגסג עוז יוס"
שמואל אגבר

*ארגון יד לבנים מאת
אבל עם ישראל ואחשבת השכונות
שנת שלום. שששש ובריאות טובה*



שיח שכולים

גליון מס' 53 - אייר תשע"ח 2018

עורך:

שמואל אגבר

חברי המערכת:

חנה גרנות, יחיאל שקלים,
מיכאל הלפמן, אשר אסולין,
וליד מולא, לימור אברהמי,

שמואל אגבר, שלמי חסקי, אסף זינר

הפקה וניהול:

מרכז יד לבנים

ניקוד ועריכה לשונית:

אפרת אבו

יו"ר ארגון יד לבנים:

אלי בן-שם

מנכ"ל ארגון יד לבנים:

רחל לניאדו

רכזת מערכת:

יוכי פישר

צלם:

אלון בסקינד

תמונות:

תערוכת "זיכרון וגעגוע"

אוצרת - רינה מוסקוביץ

עריכה גרפית והדפסה:

"גרף-דף" - 077-5536020

מו"ל: ארגון יד לבנים

כנרת 5, בנין ב.ס.ר. 3, בני ברק 5126237

טל: 03-5629351, פקס: 03-5629354

www.yadlabanim.org.il

office@yadlabanim.org.il

המערכת מבקשת לשלוח את החומר
ל"שיח שכולים" מוקלד במחשב בקובץ WORD
למייל הארגון: yochi@yadlabanim.org.il



שנה אלו ויציג





משפחות יקרות,

אסופת שיח שכולים שאתם אווזים בידכם, איננה רק מילים, מילים לעולם אינן 'רק מילים', הן קצה חוט לתחושות וזיכרונות, רגשות וגעגועים למי שהיה ואיננו. המילים הכתובות מעניקות לכם ולנו את האפשרות לחזור ולדבר באהובינו ובמתינו, באהבתם ובמותם.

בעבורכם בני ובנות המשפחות השכולות, יום הזיכרון, הוא לא יום אחד בלבד. אתם מציינים את יום נפילתם ואת יום הולדתם של יקירכם, חושבים עליהם ברגעי שמחה וכאב, שגרה ומשבר. אתם זוכרים אותם יום יום, מדברים איתם, מרגישים אותם. השיח שלכם עם אהוביכם, בנינו ובנותינו, אחינו ואחותינו, לא נועד רק לכם שאיבדתם את היקר מכל, הוא נועד גם ואולי בעיקר לנו. מאתנו נדרש להתקרב ולו במעט אל הכאב, לשאת בעול ולזכור.

לצערי גם השנה הצטרפו עוד משפחות למעגל הגעגוע והזיכרון, הפצעים שנפערו בבשרן הכאיבו לכולנו, גלדים שטרם הספיקו להעלות ארוכה חזרו לדמם וזיכרונות שמחים ומרים הציפו את התודעה בורם בלתי נשלט. משפחת השכול היא משפחה מחבקת ותומכת המוקפת באהבתו והערכתו של עם ישראל כולו.

מדינת ישראל מצדיעה לנופלים וגם לכם בני המשפחות היקרות -- לעמידתכם, למאבקם היומיומי, ליכולת המופלאה שלכם לאסוף את הכוחות, לזכור, ולהמשיך ולחיות.

תהא נשמתם של חללי מערכות ישראל ברוכה וצרורה בצרור החיים. יהי זכרם של אהוביכם היקרים, חקוק על ליבנו לעד.

שלכם
בברכה, יב'ע"ג

נשיא המדינה
עזר ויזמן (רובל) דיבלון
י"ג



פריצת הים





"יומה השָׁעָה הטובה לזָכֵר?
בְּצֶהְרֵי הַיּוֹם, כְּשֶׁהֶצֶל חֲבוּי מִתַּחַת רִגְלֵינוּ,
אוּ בֵּין הָעֶרְבִים כְּשֶׁהֶצֶל מִתְאַרְךָ כְּגַעְגּוּעִים".

- יהודה עמיחי

בני המשפחות השכולות,

נופיה הירוקים של מולדתנו מחייבים אותנו כבכול שנה לעצור בטרם עת הפריחה, ולזכור את גבורתם של חללי מערכות ישראל – אלו שלחמו על אדמתה, הבטיחו את ביטחון תושביה וחירפו נפשם למען ביטחונה. בעבור רבים דמות הנופלים היא מופת לאומי למסירות נפש, למחויבות למדינה ולאהבה עמוקה למולדת. בעבורכם עוטה דמותם זיכרונות אישיים ופנים מוכרות: פניהם של אבות ואימהות; בנים ובנות; אחים ואחיות; אהובים ואהובות. זוהי דמותו של הגעגוע.

בייחוד בתקופת יום הזיכרון, שבה הופך אובדנכם הפרטי לנחלת האומה כולה, אני צופה בכם מרימים ראשיכם ומתלכדים למשפחה אחת גדולה ומאוחדת – משפחה אשר יודעת רגעי כאב וקושי, ולצד זה – רעות פנה וחמה.

משפחות יקרות,

לדאבון הלב, אני יודע כי את החלל שבחייכם אין ביכולתו של איש למלא. המעט שאוכל לעשות הוא להמשיך ולהזכיר כי אנו, חיילי צה"ל ומפקדיו, ניצבים לצדכם בכל אשר יידרש. מחויבות צה"ל ליקיריכם אינה תמה ביום נופלם, אלא התעצמה ועברה אליכם – הקרובים לליבם. אותה המחויבות היא אשר מובילה אותנו לכל אורך השנה בעוד אנו מלווים אתכם בדרך הקשה שבה נדרשתם ללכת.

בשם המשימה בת 70 השנים שלמענה פעלו יקיריכם יוסיף צבא ההגנה לישראל לשאת באחריות לביטחון המדינה ולהבטיח כי יושביה יוכלו לצעוד בבטחה על אדמתם.

יהיה זכר הנופלים ברוך.

רב־אלוף גדי איזנקוט

ראש המטה הכללי



אגף 30/7





יקירי, בני המשפחות,

מלחמות ישראל והפעילות הביטחונית לאורך השנים הותירו חלל עמוק בלב אומה שלמה. חלל שלעולם לא נצליח למלא. השורות יישארו תמיד חסרות, החדר תמיד יהיה ריק, והלב תמיד יישא את משא הגעגועים.

בעוד ימים אחדים שוב נציין את יום הזיכרון, בכתבות בעיתונים ובמגזינים, בשירי הארץ היפה שהרדיו ישמיע ובחבורות הזיכרון שמודפסות, כמו החוברת הזו. עם ישראל שוב יחזור אל בתי העלמין, והחברים שוב יתקבצו סביב המשפחה וסביב קברי החברים, ואפילו נדמה ששכחנו במרוצת שאר ימי השנה – לא כך הוא הדבר. מערכת הביטחון כולה זוכרת, מדי יום, כפי שאתם אינכם שוכחים. הזיכרון מלווה את שגרת היחידות, את מערכי ההדרכה והחינוך ואת העשייה הבלתי-פוסקת למנוע את המלחמה הבאה ולצמצם את פגיעתה בחיילים. גם אנחנו מנסים להשלים את החלל הריק בתכנים של משמעות, בהנצחת סיפורי הגבורה והאובדן ובלימוד של פרקי המורשת, שכתבו הנופלים בדם ליבם. לנו ברור שחובתנו לזכור ולהזכיר – לא רק לכבודם של הנופלים, אלא למען דור העתיד.

במרוצת השנה אנחנו קשובים לשיח השכולים, ובפגישותינו איתכם – בעצרות ההתייחדות והזיכרון, בימי מורשת הקרב ובכל הפעילויות השוטפות – אנחנו למדים כיצד אתם, שנותרתם עם החלל העמוק והכואב ביותר, ממלאים אותו ביצירה מופלאה. היצירה הזאת משמשת פורקן, ובה בעת הופכת לספר ההיסטוריה של מדינת ישראל, שבו מהלכי הקרב ודברי ימי המלחמות מוצגים כפרקים אנושיים, והחללים – יקיריכם – מתגלים לקוראי הספר באישיותם המיוחדת, ברחשי ליבם ובתעצומות הנפש שגילו בחייהם ובמותם.



מאחורי השמות, שנכנסו לרשימה הכואבת של השכול, אנחנו נחשפים לרגשות ולתחושות, שמלווים אתכם במלחמה שלכם לחיים – המלחמה היום-יומית, שהחלה מרגע קבלת הבשורה הנוראה ובעצם אף פעם אינה מסתיימת.

פרקי הכתיבה, הציור והצילום שמודפסים כאן הם אשנב וצוהר, שדרכם אנחנו חשים קרבה גדולה עוד יותר אליכם והבנה רבה יותר של ההתמודדות שלכם עם האובדן והכאב, עם הזיכרונות שמלווים, עם הרצון לשמר רגעים מיוחדים ועם המשמעות הכבדה כל כך של המושגים "הורים שכולים", "אחים שכולים" ו"משפחת השכול". המושגים האלה, כמובן, אינם שחוקים, וגם מילות הנחמה שאנחנו אומרים לכם לא איבדו את משמעותן, שהרי אין לנו מילים אחרות, ואין מטבעות לשון – אישיות ככל שיהיו – שיכולות לרפא את הכאב. המילים שלנו – גם המילים שלי, שאני מבקש כי תראו בהן מכתב אישי לכל אחד ואחת מכם – נועדו לומר לכם שאנחנו לצידיכם, בלב ובנפש, ולא רק סמוך ליום הזיכרון; לא רק ליד האנדרטאות ובבתי העלמין; לא רק כאשר דגלי ישראל בחצי התורן – אלא במיוחד בכל שאר ימות השנה, כאשר הם מתנופפים בגאון ובגאווה.

מפעל ההנצחה השנתי הזה, שמופיע בדפי הספר ומלמד כמה חזק כוח החיים בקרבכם וכמה גדולה התקווה שהאובדן האישי והמשפחתי יאחד ויחזק אותנו כחברה, כמדינה וכעם. בזכותכם – ובזכות יקיריכם, יקירינו.

איתכם תמיד,

אביגדור ליברמן

שר הביטחון





שנה חלפה ושוב אנו ניצבים לפני יום הזיכרון. ישיח שכולים, ספר הגות המחשבה ועוצמת הרוח, מקפל בתוכו אוצר כביר של מילים, שכולן געגוע וכיסופים לאדם שהלך מאיתנו. הורים, אחים, חברים, מפקדים - כולם כותבים מדם ליבם. כולנו מבקשים להעלות על הדף עשרות מילים בודדות שכל תכליתן לספר בקצרה סיפור של אין סוף. חלקן פוערות, שוב, פצע פתוח שטרם הגליד, חלקן מגרדות גלד שטרם יבש, כזה שניכר שהגוף אולי צילק עצמו, אבל הנפש עודנה שותתת ומשתוקקת למזור.

ישיח שכולים הוא בעצם בבואה שלנו, של המציאות, של החיים המדברים על אלו שאינם בין החיים. אנחנו, שנותרנו בחיים, נעים בין עצב, תוגה, שכול וגם תקווה, מנסים לאתר את הרכבת הנכונה שתוביל אותנו באופן בטוח ומוגן אל המסילה, שיודעת איך לחיות עם אובדן בלתי מוסבר.

קראתי את השירים הנפלאים, את קטעי הזיכרון המיוחדים וליבי נחמץ. הוא בעיקר נחמץ על ההזדמנות הגדולה שלא מומשה. כולם בניס ובנות נפלאים שחלומם נגוז ברגע. לא רק שנגז חלומם, בלכתם הם הותירו חלל ענק ואנו נותרנו עם געגוע שלא הכרנו לפני כן.

לא בכדי נקראים הבנים והבנות חללים. הם הותירו חלל גדול, גדול מדי, שאינו מאפשר לאף אחד למלא אותו במקומם.

ישיח שכולים, המופק מידי שנה, מעניק להורים השכולים ולכל העוסקים במלאכת הקודש את האפשרות לנסות לרגע אחד לסגור את החלל, אך הוא הולך ורק גדל לו כל אימת שאנו מנסים להערים על הכאב האין סופי. גם כותבים מוכשרים לא יכולים לרדוף אחר האין סוף, הכתיבה בעיקר נותנת מרגוע רגעי, חמקמק משהו לנפש הסוערת שלנו, זו שקמה וישנה בכל יום עם האהוב שעזב ולא היה לנו אפילו הרגע להיפרד ממנו.

ובינינו לבין עצמנו, לו היתה נופלת זכות כזו להיפרד ולומר שלום אחרון, היינו נכונים לפרידה? סבור אני שלא. המילים הולכות לאיבוד ולוקח שנים לארגן אותן מחדש. ישיח שכולים אורז באופן מופלא ומעניק תוכן למושג שכולו געגוע ואין סוף. ישיח שכולים אינו תחום בזמן ותכניו נכונים לכל עת.

השנה אנו מציינים 70 שנה לעצמאות מדינת ישראל וגם ישיח שכולים נוגע בכל פרקי הזמן המלווים את חיינו כחברה וכאומה.

כאן המקום להודות לחברי ועדת ישיח שכולים שעושים מלאכתם נאמנה מזה שנים, יודעים להביא לכם הקוראים את המהדורה באופן המכבד את הכותבים והקוראים היקרים.

אני בטוח שלעיתים הקריאה אינה קלה לכם, אך יחד עם זאת היא מקור לגאווה לנו כמוסד היודע לזכור ולהנציח גם בשירה ובסיפור את זכר הבנים שיקר לנו מכל.

בכל שנה אני מסיים באמירה שלהלן, מתוך אמונה ובחירה אמיתית בחיים:

מי ייתן ומתוך הכתיבה והשירה תצמח לכל אחת ואחד מאיתנו העוצמה הרוחנית שתחזק את נפשנו ותביא מזור, כדי שנמשיך את המלאכה הקדושה - לזכור ולא לשכוח.

שלכם,

אלי בן שם
יו"ר ארגון יד לבנים



הגדת חג העצמאות



הגדה



דברי ראש אגף משפחות הנצחה ואורש



חני שמאי

"נפש בנפש נוגעת
לזכור
עין בעין נבטת
ויד שבעצב לוטפת כל שם
יודעת, כי יחד אנחנו והם."

משפחות יקרות,

ימים ספורים לפני שמדינתנו מתייצבת בתפר המרגש שבין יגון לשנוחה, יממה לפני שמדינה שלמה תחוג את יום עצמאותה השבעים, תהדהד באוזני אזרחי מדינת ישראל צפירת דומייה משתקת ומצמררת. המוני האדם ירכינו את ראשם לזכר היקירים שנלחמו על הגנתה ויחברו אליכם – בני המשפחות השכולות שנושאים יום אחר יום, שעה אחר שעה, את הכאב, את האובדן העצום ואת מעגל החיים שנפער בו חלל גדול.

חכמינו זיכרונם לברכה לימדו אותנו כי ארץ ישראל נקנית בייסורים לא רק בישיבה בה אלא גם בהגעה אליה ובחיים בתוכה.

מדינת ישראל צועדת אל קוממיותה בשורות חסרות, היא חסרה את יקריה שבזכותם קמה ולדאבון ליבנו גם השנה איבדנו נפשות במאבק על זכותנו לחיות על אדמת הארץ הזו.

שנת השבעים להקמת המדינה היא עת של ציון דרך, שנה שבה מתעצמת פעילות ההנצחה ושמירת הזיכרון האישי והקולקטיבי של היקרים לנו, שנה שבה מיסדנו, וממשיכים וממסדים, את מצבת הזיכרון החיה לנצח, היכל הזיכרון הממלכתי לחללי מערכות ישראל.

יצקנו ביטוי אומנותי לזיכרון שנותן משמעות לביטוי "זיכרון חיי", מקפל בתוכו את תמצית סיפור המעשה של תקומתה של מדינת ישראל ומהווה חלק בלתי נפרד מדופק החיים הציבורי של המדינה, שבה כל יום הוא יום זיכרון מוחשי לאלה שהקריבו את חייהם למען אדמת הקודש שאנו חיים בה.

הצורך האנושי והערכי לגשר בין העבר, ההווה והעתיד, והרצון להשאיר תזכורת מוחשית לדורנו אנו ולדורות הבאים, הם שעומדים לנגד עינינו תמיד.

יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל נועד לעצור את רצף החיים של חברה, אומה ומדינה שלמה, כדי שנזכור ונזכיר, במיוחד לדורות הצעירים שנולדו אל המובן מאליו, כי מדינת ישראל לא ניתנה לנו על מגש של כסף.

בימים אלה ולאורך כל ימות השנה אנו, באגף משפחות, הנצחה ומורשת, נמצאים כאן בשבילכם בני המשפחות, ומושיטים יד תומכת ומחבקת תוך מחויבות עמוקה לכבד ולשמר את זכר יקיריכם, יקירי האומה כולה.

יהי זכר הנופלים ברוך לדור דור.

שלכם בהגשי כבוד,

אריה מונטס

סמנכ"ל וראש אגף

משפחות, הנצחה ומורשת



פּוֹפּוּלַת 132



תערוכת "זיכרון וגעגוע"



במסגרת כנס שנתי של אחים שכולים ובמסגרת חינוכית להנחלת מורשת וערכים, ארגון "יד לבנים" בשיתוף עם משרד הביטחון וצה"ל ערכו תערוכה מיוחדת להנצחת חללי מערכות ישראל.

התערוכה בתחום האמנות הפלסטית הוקמה ביוזמתה של אוצרת התערוכה גבי רינה מוסקוביץ וארגון יד לבנים. אמנים ממשפחת השכול מציגים את יצירותיהם בתערוכה. הוצגו כ-16 יצירות אומנותיות בנושאים "געגוע וזיכרון".

ראוי לציין שהתערוכה הינה פרויקט חסר תקדים הן במשמעותו והן במטרתו. מפגש מרגש ויוצא דופן של אמנים בעלי כישרון, אופי, מראה, מין וגילאים שונים המנציחים יחדיו את חללי מערכות ישראל.

הסגנונות והדמויות הינם שונים מקצה אל קצה ופותחים לפנינו את עולמם הפנימי לדברי חכמנו "אמנות מבטאת את מה שלא ניתן להביא במילים אך שוברת את השתיקה".

רינה מוסקוביץ, אוצרת

פרידריך האוזר ז"ל

צייר אוטודיקטי

עלה ארצה בגיל 15 עם עליית הנוער מטעם הנרייטה סולד. אב שכול.



גדי אלקריף

צייר אוטודיקטי

הציג את יצירותיו במספר תערוכות בארץ ובחו"ל. אח שכול.



דורון האוזר ז"ל

צייר

נולד בתל אביב שם סיים את תיכון עירוני א'. התגייס לחיל האוויר וסיים בהצלחה קורס פקחי העמסה. שבוע לאחר מכן נפל בעת תרגיל בגבול הלל בסיני. השאיר אחריו אוסף של ציורים ורישומים.



שרה אבו יצחק

ציירת

למדה במדרשה לאומנות
וסדנאות ציור בבית הלוחם תל
אביב.
השתתפה במספר גדול של
תערוכות קבוצתיות.
אחות שכולה.



ורד ברודנר

ציירת ומורה לאמנות

מלמדת ציור בשיטתה המיוחדת
אשר גיבשה ופיתחה בעצמה.
הציגה את יצירותיה בתערוכות
רבות בארץ ובחו"ל.
אם שכולה.



דניאל רובין

צייר

מצייר מעל שנתיים במסגרת
החוג לציור של ארגון יד לבנים
בחולון.
אב שכול.



70 שנה למדינת ישראל

”באב אל ואד, לנצח זכור נא את שמותינו“

כאשר ב - 29 בנובמבר 1947 נתקבלה באו"ם החלטה בדבר הקמת מדינה יהודית בחלקה של ארץ ישראל, הגיבו הערבים בהתקפות כבדות של כנופיות על ישובים יהודיים ובעיקר על התחבורה בדרכים.

עד לחודש מאי 1948, מועד פלישת צבאות ארצות ערב הסדירים לארץ ישראל, התנהלה מלחמה עקובה מדם. הישוב היהודי היה באותם ימים בעיקרו במצב של התגוננות, אל מול האויב עמד כוח המגן דאז, כוח שסבל ממחסור חמור בנשק תחמושת וציוד לחימה.

הפלמ"ח היה החטיבה המגויסת היחידה של ארגון ההגנה. הוא היה הכוח הראשון שהיה ערוך ומוכן להילחם באויב הערבי. בדצמבר 1947, אנשי הפלמ"ח, על שלוש גדודיו, היו פזורים בכל הארץ, וברשותם היה מעט נשק דל.

ירושלים בסכנה

מסוף שנת 1947 עד ראשית 1948 היה אזור ירושלים מבודד מכל מרכזי היישוב היהודי. העיר עצמה, שהייתה בה אוכלוסייה מעורבת, סבלה מהתקפות ערביות בלתי פוסקות בניסיון לחסל את היישוב שמנה כ- 100,000 נפש. הכביש היחיד שחיבר את ירושלים עם תל אביב עבר ברובו בלב שטח שהיה בידי הערבים. אלה צרו על העיר ועל היישובים המעטים שסביבה במגמה להרעיב את תושבי העיר ולהביא לכניעתם.

בן גוריון ראה בקרב על ירושלים את נקודת המפתח להצלחה או לכישלון במלחמה כולה. בדצמבר 1947, התגברו ההתקפות הערביות על הדרך לירושלים והנסיעה לירושלים הייתה רק בשיירות מוגנות שהובילו אספקה וציוד לעיר הנצורה.



סיפור השיירות

לצורך אבטחת הדרך לירושלים, הוקמו שתי יחידות מיוחדות של הפלמ"ח: האחת שבסיסה היה בתל אביב והשנייה בירושלים. שתי יחידות אלה, גדוד "שער הגיא" וגדוד "ירושלים", שנשקם וציודם היה דל, היוו את הבסיס להקמת חטיבת "הראל" המהוללת. חטיבה זו, בפיקודו של יצחק רבין, נשאה על גופה את הקרבות האכזריים שהתחוללו יום ויום וכללו את כיבוש הקסטל, בית מחסיר והמשלטים הערביים שחלשו לצדי הדרך המפותלת והקשה בואכה ירושלים, וכן את הפריצה לירושלים בדרך בורמה.

הניסיונות לפריצת הדרך תוך כדי קרבות עקובי דם, הניסיונות החוזרים ונשנים שנכשלו לכיבוש לטרון, שבה ישבו כוחות הלגיון הירדני הביאו להחלטת הפיקוד להרחבת הפרוזדור לירושלים באמצעות דרך חילופית. כוחות "הראל", במאמץ אדיר, כבשו את הכפרים הערביים סובא, הר טוב ובית שמש, ואפשרו להעביר בדרך בורמה ציוד, מזון ותרופות לירושלים הנצורה.

הסיפור ההרואי של מלווי השיירות שלחמו מעטים מול רבים במשך חודשים רבים, חסרי כול, תוך תחושת שליחות עליונה, בדרך להגשמת חלום, דורות להקמת מדינה עצמאית לעם היהודי היושב בציון ובגלות.

לסיכום אותה תקופה, כתב יצחק רבין בספרו "פנקס שירות": "הייתה בליבי תחושה עמוקה של אחריות מוסרית, מעין חוב של כבוד כלפי הלוחמים הרבים שנפלו בקרב וחסמו בעוז רוחם ובגופם את דרכם של הערבים ורשמו מעשי גבורה נפלאים, נשבעתי להם אמונים ברגעים הטראגיים של המלחמה ונטלתי על עצמי התחייבות פנימית שאקדיש את חיי, שישראל לא תימצא עוד לעולם בלתי מוכנה לקדם את פניהם של התוקפים וכי אם תיכפה עלינו מלחמה, יהיו הלוחמים מאומנים ומצוידים במיטב הנשק, ובזאת מלאתי את חובתי לגיבורי מלחמת העצמאות שנפלו במלחמה הקשה והאכזרית בה נפלו 6,000 לוחמים ונפצעו 6,000 לוחמים מתוך יישוב שמנה 600,000 נפש".

כתבתי רשימה זו כמי שנטל חלק בקרבות הדרך מה- 29 בנובמבר ועד לפציעתי הקשה בכיבוש בית מחסיר, לזכרם של חבריי שנפלו בקרבות ולזכרו של בני איתן ז"ל שנפל כלוחם שריון במלחמת יום הכיפורים ועוטר על לחימתו בצל"ש הרמטכ"ל. **לנצח נזכור ונזכיר את שמותיהם. זהו עיקר ייעודו ושליחותו של ארגון יד לבנים.**

יוסף לוטנברג

אבא של איתן ז"ל



13 שנים חלפו

קונכייות רבות מעטרות את חלקת הקבר שלך
מאבנים, לזכרונות של חיים שפעמו בהם
חלקם נאספו, מחופי הארץ שכה אהבת
והשאר, מחופים לבנים ורחוקים, בהם לא הספקת...
ואתה, כמו פנינה בוחקת שאבדה לעד
ונשארה הצדפה מיתמת, שפתייה פעורות וריק גדול, מלא בה.
עומד מול מקום נפילתה של הפנינה
מחפש להשיבה
שלוש עשרה שנים, מחפש..
רק פנינה אחת היתה לי..
משבצת בין שני יהלומים.
אז עכשו, אנחנו אוספים צדפות וקונכייות
ומביאים אותן לחלקת הקבר שלך,
שידעו, שיש עוד, כמוהן.
ואת הפנינה החסרה לא שכחנו
ועוד נמשיך, נחפש, נדמין, נחלם, נזכר
נתייפח....
ולאורם של היהלומים, חזקם, עמידותם
מתגבש, עד שנפגש.

אור טל

אבא של צור ז"ל



אחי שלי הטוב

על העלומים והחלומות
הספקות והשאיפות
המחשבות, התכניות והכמיהות,
על כל אלה ... ועל עוד....
מעצמן כך זולגות הדמעות.

על הגוף התמיר, הבריא, הצעיר,
החיונה, השמחה,
המבט הישיר,
הרגיש, המבין, השקט, החכם,
על כל אלה ועוד,
קופא בי הדם.

המתחת לאבן כל זה נעלם?

ולמרות השנים,
עוד הוא שם, הכאב
הוא מנח שם, בשקט,
מתחת ללב.

ובמקום, כמו כלם, להפגש, לקשקש,
לדבר לספר, להקניט, לשתף,
להיות ופשוט להרגיש מקרוב,
קצת אותך
קצת ממך
אחי שלי הטוב
יש רק עֶצֶב גדול
והפר הרטב.

חווה שבתאי (ספיר)

אחות של שמחה ספיר ז"ל

אלי... דוד אלי...

לצערי לא הכרנו וגם לא התכוונתי לכתוב לך, זה פשוט קרה. מרגישה שאני חיה אותך מאז שאני קטנה, עומדת שם מעל קיברך ועל האבן כתוב נפל ביום י"ג באדר 1978. נפל?? אני שואלת את עצמי... איך? איך הלכת והשארת אחרריך זוג הורים כואבים שהולכים לאט לאט לכיוונך כי הם מתגעגעים? איך השארת שתי אחיות מדהימות שהיו צריכות אח גדול שיגן עליהן ברגעים קשים בחייהן, שיהיה שם ויתמוך? איך לא גזרת את אותו חוגר שקיבלת בבקו"ם?

איך לא למדת במכללה? איך לא הספקת להתחתן אפילו? איך לא זכית לראות שיש לך 9 אחיינים שצמאים לאהבה של דוד שכולם רק מספרים עליו סיפורים מפה ועד להודעה חדשה על כמה שהוא היה מרתק, מעניין ואיש טוב.

איך, איך לא?

כמה שאלות אלי, מי יענה עליהן כשאתה שם למעלה.

אנחנו נשארנו כאן עם מיליון שאלות ואפס תשובות והמון תקווה שאתה נמצא במקום טוב.

אלי, תדע שאנחנו שומרים על סבא וסבתא ומחזקים את אורית ואת אימא. משתדלים לחזק כמה שאפשר אבל את מקומך אין מי שימלא ואתה חסר בכל שנה קצת יותר. וכן, כמו שאימא אמרה היום בבית העלמין עם דמעות שמלאו את העיניים של כולנו, פספסת הרבה...

מאמינה שאתה צופה בנו מלמעלה, אז יש לי רק בקשה קטנה אליך:

ב-31.9 אני מתחתנת אז אל תקבע שום תוכניות לתאריך הזה כדי שתוכל גם מלמעלה להיות חלק מהאירוע המשפחתי הזה.

בר מנשה

אחיינית של אליעזר (אלי) מנשה ז"ל



מה שלא הספקתי לומר

מה שלא הספקתי לומר
עובר מול עיני ונשבר
אם יש איזו מחילה
או כל משאלה ותפלה,
קח אותה בשבילך.

קר, חרף מזכיר לי אותך,
רוצה מסתור מגשם, מסופה?
קח כל מה שאתן לך,
זה אני אבא ואין בי מבוכה.

עד שהבקר יבוא,
לא אישן כל הלילה
עד הבקר שבו,
לא אתן לך ללכת מתוכי.

לה, קח את הדרך אתה,
וצידה שהכנתי בשבילך,
קח אותי אל המקום שלך.

עד שהבקר יבוא,
לא אישן כל הלילה
עד הבקר שבו,
לא אתן לך ללכת מתוכי.

שמואל אגבר

אבא של רותם ז"ל



מופק, אחי יקירי

זה זמן רב חלף, מעל 42 שנים שאני רוצה לכתוב לך את מכתבי זה, אבל לא הייתי מסוגל. קשה לי, בכל פעם שאני כותב לך, הכול חוזר אליי: הרגשות, הזיכרונות, הגעגוע ובעיקר הדמעות שמציפות אותי בכל פעם מחדש.

צעיר הלכת מאיתנו לעולם ועד כך תישאר בזיכרון של כולנו.

הרי הזיכרון מיטשטש עם השנים, אך החוויה העמוקה של החיים איתך נשארת.

אני חש נגיעה נעימה בכל פעם שאני נזכר במשהו שקשור לחיים עמך, נגיעה רכה, מלטפת המותירה ריקנות קשה בסיומה.

אח שלי, הידעת כי עבדללה בני הלך גם הוא מאיתנו ברגעים קשים שרציתי אותך לידי, אני מתקשה לשאת את המרחק מכם.

האם אתה חש את אהבתי?

הידעת כי ילדיך גדלו והקימו משפחות ונולדו לך נכדים?

לו היית איתנו, היית סבא שמח.

ואוו... כל כך קשה בלעדיך.

ככל שחולפות השנים, וככל שהזיכרון מתקשה הגעגוע רק גובר.

לפעמים אני מרגיש שהכאב הזה הוא בלתי נסבל, שהזמן אינו מרפא, רק מעמיק את הפצעים ואתה חסר לי אח קטן, והאמונה שלנו היא זו שמחזיקה אותנו.

רק רציתי שתדע, רציתי שלא תשכח לרגע שאנחנו כולנו מתגעגעים, שאנחנו זוכרים ולא שוכחים.

שאתה איתנו ... לעולם. יהי זכרך ברוך!

סלאח אבו שח

אח של מופק ז"ל



שרה אבו יצחק



פָּרַח

פָּרַח קִטְפֹּתַי לָךְ
אָדָם
הִתְהַלַּכְתִּי אֵלֶיךָ
גִּוְרַת רַגְלִים
גִּוְרַת אֶתִי אֶת הַצֵּעַר
וְהוּא כָבֵד וּמְכַבֵּד

אָנִי וְהַצֵּעַר הִתְהַלַּכְנוּ אֵלֶיךָ,
בְּיָדַיִם קְפוּצוֹת חֲשָׁבְנוּ סְכוּנִים
מָה יִקְרָה אִם
מָה יִקְרָה אִם

אָנִי וְהַצֵּעַר
הִתְהַלַּכְנוּ אֵלֶיךָ
גִּוְלָלְנוּ בְּרֹאשׁ אֶת כָּל שְׂיָכִל לְהִתְרַחֵשׁ
אֵיךְ אֶגֶשׁ אֵלֶיךָ
וּמָה אֶסַּפֵּר
כָּל הַדְּבָרִים שֶׁשָּׁמַרְתִּי בַלֵּב הַפְּכוּ לְהַר
עֵנֶק שֶׁל דְּמָמָה

אָבֵל לֹא
רַק אֶפְתַּח בְּשִׁיחַת חֲלִין
סְתָמִית
וְנִהְדַּרְתִּי
רַק לְדַעַת אֵיךְ נִשְׁמַע קוֹלְךָ
וְכֹלִי נִרְעַדְתִּי
גִּוְעֵשֶׁת
וְאֵיךְ אֶגֶן עֲלֶיךָ
מִכָּל מִשְׁמַר אֶגֶן עֲלֶיךָ
מִכָּל מָה שֶׁנִּשְׁאָר מִמֶּךָ אֶגֶן עֲלֶיךָ.

וְהִנֵּה אֶת בְּאֶפְקֵי
נוֹצְצֹת
צַחֲרָה
וְהִנֵּה אָנִי
מִנִּיחָה אֶת פְּרָחִי
עַל אֲבִנֶךָ.

יערה אגמי

אחיינית של הדסה אגמי ז"ל



אִיתָן - "הַפֶּרַח בְּגִנִּי"

יְהוָה מִי יָגִיד בְּאֵהָלָךְ מִי יִשְׁכַּן בְּהַר קִדְשְׁךָ (תְּהִלִּים ט"ו)

הוֹלֵךְ אִיתָן בְּקִשְׁתּוֹ וּפּוֹעֵל כְּלָבָבוּ בְּגוֹלְנֵי.

עֲלֵם יָצִיק לְתַלְפִּיּוֹת, הַפֶּרַח בְּגִנִּי.

טָרֶף טָרֶף וְנֶאֱסָף לְכַנְפֵי הַשְּׂכִינָה.

צִיּוֹן, הֲלֵא תִשְׁאַלֵי, כָּאֵם עִבְרִיָּה,

מִפְקוֹד צֹה"ל הַנוֹעֵז, לְשִׁלּוֹם בְּנֵיהָ.

בְּאֲמוֹנָם וּבְנִצְחוֹנָם בְּקֶרֶב.

כְּאֲשֶׁר אָמַר בְּבִקְרֵי מִי יִתֵּן לִי עֶרֶב וּבְעֶרֶב תֵּאמַר מִי יִתֵּן בְּקֶרֶךְ

לְעֶרְגָה לְעֵלָם הַתְּמִיר וְהַטָּהַר, הַמְקַדְּשֵׁת בְּדָם.

חַמְמֵי יוֹאֵל אִיתָן

אבא של איתן ז"ל



אין טעם להביא כובע לגמל

”סלח לי פרימו שאני בוכה, כאב-שכול, יש לי את הרשות. בני אסף נהרג בתאונת דרכים. חיך מקסים, ניחוח של תחילת החיים, אביב באופק, תמימות... בחור שהלך זקוף במשעול חייו. צנוע רגוע, שילוב די נדיר באדם אחד. הצלחתי להגיע ולחבק אותו, ממש רגעים לפני מותו. תגיד פרימו, מה אתה היית אומר לבנך, אם היה לך זמן למשפט אחד אחרון בלבד?”.

”הייתי לוחש לו באוזן שאני אוהב אותו.” “אתה צודק. אבל אני, שהייתי כל כך מבולבל ונסער ברגעים אלו, את המשפט הכי חשוב הזה, לא אמרתי לו. לא אמרתי לו שאני אוהב אותו, רק **חיבוקתי** אותו. **חיבוקתי** אותו כל כך חזק, עד שכנראה הוצאתי לו את הנשמה. הוא נפטר לי בידיים, ואני, אני הוספתי לדבר איתו ואמרתי לו שהוא הפך אותי לאדם מאושר כבר מהרגע שנולד. כשהפרמדיקים החלו להפריד בינינו עוד הצלחתי לומר לו שאני כבר מתגעגע אליו עוד לפני שאנחנו נפרדים. נשארתי ככה כורע, על אספלט הכביש, מחבק את עצמי, מכופף בגלל הכאב שהלך ונבנה בבטני. שקלתי להרוג את הנהג הדורס. אבל אחרי התלבטות קצרה הבנתי שאין טעם בנקמה הזו. כי הרי בני לא יחזור, ואני אלך לכלא לשנים רבות. ואז, אחרי שגם הבנתי שהנקמה הנכונה היא חד-פעמית, לא כמו הסתיו שעוד יחזור, החלטתי להשאיר את הנקמה בידי אלוהים. הרי נאמר “אל נקמות יהוה אל נקמות הופיע”. וכך, אחרי מחשבה בחרתי בחיים. התחלתי ללמוד היסטוריה של ימי הביניים, כותב רומן בשם **“אתה לא יודע להיות אבא”**, אני נוסע ומטייל בעולם...” “מה פירוש שם הספר?” “כשאסף בני היה ילד בן חמש, הלכנו לפארק שעשועים. אחרי שעלה כמעט על כל המתקנים, קיבל גלידה וטוסט-בייגלה. הוא ביקש עוד ארטיק. סירבתי בתוקף, כי הרגשתי שיש לשים גבולות לילד. הוא כעס עלי ופלט לעברי את המשפט החזק “אתה לא יודע להיות אבא”.

פרצתי אז בצחוק אדיר וחיבוקתי אותו בחום. כיום, אני משקיע עצמי בפרויקט הספר שהוא גל-עד לבני”. “שמתי לב שלאחרונה קצת הפסקת לצחוק, זה נכון?” “נכון פרימו, קשה לי לצחוק בקול. לפעמים אני מרשה לעצמי לחייך ככה ביני לביני. אבל אם מישהו מתפקע מצחוק לידי. בתוכי, אני ממש מתעצבן. אף על פי שההיגיון אומר שזו דרך העולם.

בקיצור, קשה לי לקבל שהעולם סביבי ממשיך להתנהל כרגיל וכתוצאה מכך הפכתי למין טיפוס עוין לעצמי ולסובבים אותי בתקופה זו של חיי. בנוסף, כל האנרגיות שלי היום מדוללות. אלו שנשארו עובדות על ‘ניוטרל’, אני מרגיש כאילו אני מביא לגמל, כובע”. “אבל גמל לא צריך כובע, הוא מסתדר במדבר בלי”. “בדיוק נמרץ פרימו, אני מרגיש שהרבה דברים שאני עושה אין להם חשיבות, או אין בהם צורך כלל. כתוצאה מכך, אני מרגיש שבקשת הענן הפרטית שלי משתלט הצבע השחור”. “אבל בכל אופן אתה מחייך פה ושם ידדי, סימן שהצבע השחור בקשת שלך, מאפיר מידי פעם”.

“אתה הופך לעיוור צבעים לעת זקנה פרימו, אתה צריך להבין סוף סוף, ששכול לא ניתן לריפוי!”.

מרדכי אקשטיין

אבא של אסף אקשטיין ז"ל



חלום ומציאות

דיברו על בני מיכה בלשון עבר.
אני שואל למה? למה? אני רואה אותו יותר מתמיד.
לא רק בשעות היום, גם בשעות הליל, בשנתי.
דבריו קולחים בשנינות, מעוררים צחוק אליו נסחפים חבריו הסובבים אותו.
הליכתו בוטחת, במפגשיו עם חבריו, טופח על שכמם בחיבה.
הנה, כבר סיים לימודיו האקדמיים ובכך השיג את יעדו.
הנה, בעיסוקו, במקצועו, אהבת החי.
הנה, אוזניות לאוזניו, מתמכר לשמיעת מוזיקה כבדה מלהקות רועשות.
הנה, מיכה נישא ולו ילדים.
הנה, ואני סב לילדיו.
הנה, מיכה מבקרנו בביתנו, מחבק את אימו ולי את היד מושיט, בלחיצת לפיתה חובקת.
הנה, חגי ראש השנה ופסח, הוא מסב לשולחן המשפחה בחיוכו השופע.
הנה, המשפחה, הוא וילדיו מטיילים בארץ והנה כולנו מטיילים בחו"ל.
לפתע, רעם מתגלגל ברעש אדיר, ערפל סמיך ירד ואיתו החשיכה.
הקרקע מתבקעת לשתי יבשות.
אנוכי על אחת והוא מיכה על השנייה, הנעה ומתרחקת באיטיות.
ידו של בני מושטת לתפסני ואני את ידי מושיט לתפוס בידו ולא צלחה.
הידיים נותרות באוויר והוא נע ומתרחק לתוך המסה הערפילית, אל החושך ונעלם לאופל הנצחי.
התעוררתי למציאות, קרני השמש מהמרפסת חודרות לחדרי. התוכיים כבר מנקרים באשכולות הגפן, מדלגים לעץ הלימון, עצי הזית, הגויאבה והאפרסמון...
ואני כהרגלי מתבונן בהם, לפתע פורשים כנפיים ונעלמים.

ואני בוהה על אותו חלום שפרש אף הוא כנפיים ונעלם.

יעקב גוטליב
אבא של מיכה ז"ל



אַרֹן הַחֶסֶר

רְצִיתִי לְהִרְאוֹת לְךָ תְּמוּנָה
לְשִׁתְּךָ אוֹתְךָ בְּעוֹלָמִי...
וּמִיד נִזְכַּרְתִּי:
אֵינְךָ יְכוּל לְרְאוֹת,
אֲנִי לֹא יְכוּלָה לְשִׁתְּךָ...
מִכְּנִיסָה לְמַגְרָה שֶׁל:
”חֶבֶל שֶׁהוּא לֹא יִכַּל לְרְאוֹת”,
וְהַמְּגֵרָה כְּבָר גְּדוּשָׁה וְגוֹלְשֵׁת,
עֲמוּסָה בְּכָל אוֹתָם דְּבָרִים
שֶׁלְאַרְךָ הַשָּׁנִים אֶתְּה מִפְּסִיד
שֶׁאֵינְךָ רוֹאֶה,
וּכְבָר צָרִיךְ לִבְנוֹת
אַרֹן שְׁלָם -
אַרֹן הַחֶסֶר!
אַרֹן הַחֶסֶר שֶׁל נְפִילְתְּךָ.

בְּהִתְחַלָּה הָיוּ שְׁפַע דְּבָרִים לְגַעַת בָּהֶם.
הַזְכָּרוֹן שֶׁלְךָ הָיָה מְאֹד חַי, מְאֹד מוֹחֲשִׁי.
עִם הַשָּׁנִים תְּחוּשֶׁת הַהֶפְסֵד הִלְכָה וְהִתְעַצְמָה -
הֵר עָצוּם שֶׁל מְקוֹמוֹת, שֶׁל אֲרוּעִים, שֶׁל חַיּוֹת,
שֶׁאֶתְּה אֵינְךָ בָּהֶם.
בְּהִתְחַלָּה הָיוּ כָּל כֶּף הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת
בָּהֶם יְכַלְתִּי לְצַלֵּם אֶת עֲמִידְתְּךָ וְלִדְעַת: אֶתְּה אֵינְךָ!
עֲכָשׁוּ יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁבָּהֶם פְּשוּט לֹא הָיִיתָ. אֵינְךָ שִׁיְרָ!
חֲנִיָּה חֲדָשָׁה: אֵינְךָ שִׁיְרָ!
וְאֲנִי מִכְּנִיסָה אוֹתְךָ בְּכוּחַ אֶל תוֹךְ הָעוֹלָם הַזֶּה.
מְשִׁיכֶת אוֹתְךָ אֵלָיו.
אֶתְּה אֵינְךָ חֶסֶר דְּבָר, וְאַנְחֵנוּ כָּל כֶּף חֶסְרִים אוֹתְךָ
וּמַגְרָה קִטְנָה שֶׁל חֶסֶר צְמַחָה לְאַרֹן עֲנֵק
שֶׁצָּרִיךְ בֵּית מִשְׁל עֲצָמו
שֶׁיְכִיל אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת בָּהֶם אֶתְּה
אֵינְךָ.

אורה לפר מינץ

אמא של רז מינץ ז"ל





הדר, אחותי היקרה

הדרי, קיבלת על עצמך את מצוות "ואהבת לרעך כמוך" בכל ליבך, מסרת נפשך בעבור חברתך רווית, בעבור עם ישראל. חשת תמיד את החיבור והאחריות שיש לך לעם הזה, הפְּתָת בכל אחד ואחת ניצוץ של אור.

"דודי ירד לגנו, לערוגות הבושם, לרעות בגנים וללקוט שושנים" (שיר השירים). את אחותי נקטפת מאיתנו כפרח בשיא פריחתך וכעת את ליד כיסא המלך מתוך אדמות הספוגות דם, אדמות החובשות את פצעי הגיבורים, אדמות שלבסוף אוספות הן את כולנו. אותך הדרי אספה האדמה כזו צעירה ויפה. את זו שהלכת על אהבתך למולדת, את זו שקידשת בגופך ובנשמתך את ערך החיים.

"כל המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם ומלואו", ואת, כמה נפשות הצלת בגופך? מסרת נפשך בעבור המדינה שלך ואז אלוהים קטף אותך פרח כי החליט שאת צריכה להמשיך לפרוח תחת כנפי מלאכי שרת, תחת כנפיו, כנפי השכינה.

האדמה הזו, שידעה רק קרבות, כעת הופכת לקדושה בזכותך ונרטבת מדמעות של כאב. שומעת אני, אחותי, את צוואתך אלינו:

"מבקשת אני שתמשיכו להילחם בעבורנו, למעננו, שמותנו לא יהיה לשווא. המשיכו לדבוק בחיים, להציל חיים, לקדש את ערך החיים", "סור מרע, עשה טוב, בקש שלום ורדפהו (תהילים)"

היום יום הזיכרון מקבל משמעות אחרת בעיניי אישית - משמעות מצמררת שקורעת אותי יותר. ליבי נתלש וזועק מכאב, יוצא אלייך.

החיים קפאו כאן בבית, השעון נעצר בשעה 14:00.

תמונתך נותרה מחייכת ואנחנו אל מול יופייך נותרנו דומעים וכואבים.

הדר ילדה של אבא, פרח של אימא, ילדה של אור, שמחה ואהבה, ילדה של נתינה. בסך הכול ילדה.

הדרי אהובתי, את לא כאן, אני לא זוכה מדי יום לראות אותך זוהרת, נלהבת. מדי יום ראשי משחזר את תמונותייך האחרונות, מול עיני את מופיעה נינוחה ושלווה, כאילו ישנה. נשארתי יפה, יפה כמו תמיד.

כל כך קשה לי המחשבה שלא אזכה לראותך עוד גדלה, שמחה, מאושרת ומאירה את כולנו באהבה שלך.

תמיד אני אומרת שלא מתאים לך לא להיות נוכחת, הרי תמיד את זו שהיית נוכחת, את זו שהארת כל מקום אליו הגעת.

מור כהן

אחות של הדר ז"ל



לזכור ולא לשכוח

מיכאל (מיכיק), אחי הבכור, נולד בשנת 1930 ברחובות. אחי, עבר את שלבי השירות ב"הגנה" מגדנ"ע ואילך. מהעבודה רץ לעזרת מעפילי האוניה "שבתי לוזינסקי" בחוף ניצנים, נעצר בין ה"צברים" שהתערבו בין המעפילים, נאבק בחירוף נפש עם הבריטים על החוף ובאוניה, בה טעם גם את "מלחמת הגזים", גורש כספק-מעפיל לקפריסין ואחרי שבועיים הוחזר ארצה (על פרשה זו בחייו השאיר אחריו יומן-זיכרונות).

מיכיק, הצטרף לתנועות "המחנות העולים" ו"השומר הצעיר", ובניגוד לרצון ההורים הלך להכשרה מגויסת בחולתה. משחזר משם הוסיף לעבוד ברחובות ושאיפתו הייתה להגיע למשק משלו.

מראשית מלחמת-העצמאות שירת בגדוד חי"ש והשתתף בכל קרבותיו ופעולותיו בדרום: בכפר אוריה, בית דגון, לטרון, צריפין, גזר, הראדאר, בפיצוץ הטחנה הגדולה באזור, הבית הגדול ליד רמלה, הבית הגדול בתל-א-ריש ועוד...

מיכיק, לא נענה להשתדלות להחזירו להגנת כפרו, באומו שכל הארץ מולדתנו והכוחות הצעירים והטובים נחוצים בכל מקום. עם זאת הכין את אמו להשלים עם כל מה שעלול לקרות לבחור כמוהו בקרבות. עקרונו המלחמתי היה לשמור על קור-רוח - לטובת הלוחם והמשימה כאחד - בכל נסיבות שהן ולירות ולפגוע באויב. כשנשלח אחד מבני מקומו, אחיו של אחד הנופלים, למשימה מסוכנת קפץ והתנדב במקומו. כשנודע לו שחבריו-לשעבר מההכשרה נמצאים בקרבת מקום בגדוד פלמ"ח של חטיבת "יפתח", ערק אליהם מגדודו, לפני ההשבעה, נתקבל לשורותיהם ולחם עימם בקרבות מבצע "דני".

ב- 21.7.1948 בהיותו עם חבורה קטנה ברחוב בלוד למחרת כיבוש העיר, הגיחו לקראתם שני משוריינים. ברגע האחרון, כשהללו כבר כיוונו כלפיהם את התותחים, הבחינו שהם משורייני האויב. מיכאל נשאר לבדו בחפירה שבצד הדרך והתגונן בנשקו עד שנפל.

מצבה לזכרו הוקמה בבית-הקברות הצבאי בהר-הרצל בירושלים. בהיותו בפעם האחרונה עם חבריו ניבא ואמר: "מקרב זה לא אשוב".
מיכיק אחי, הינו חלל שמקום קבורתו לא נודע.

דן כהן

אח של מיכאל (מיכיק) ז"ל



מלים

מלים, מבטאות קרבת אם ובן.
מלים, בן השמעת "לא", "אולי" ו"כן".
מלים לחלין ומלים באהבה ובקדשה.
מלים בהווה ובעבר, להבטחה שלא ממשה.

וזמן עתיד?

אלו מלים יגיד?

שירבה החסר? יתעצם הגעגוע?
שבספינה הנטרפת נמשיך לנוע?
מלים מזכרון שנותר, לטוב ונאה,
מלים למה שיכל היה וכבר לא יהיה.

מלים סוערות, סותרות מחשבה,

מלים עורגות לחיוך וקרבה.

מלים ערוכות מוכנות ממתינות לשובה,

מלים עצורות, מסרבות להשלים עם אינה.

והד מלמול לי עונה, מנפילתך חלל,

לעד אשאר צעיר, לעד חיל.

את עברי ועתידי תכתבי בשירים,

מכמיהה וכאב תבררי לך מלים.

יעל ארבלי

אמא של שי ז"ל



שגיבו'ש אחי

אין בכוחם של מילים להביע את עוצמת הרגשות שאנו חשים.
רגשות הם הדברים החזקים ביותר שיש לאדם.
אהבה - יכולה לפרוץ כל מחסום ויכולה לחצות יבשות.

אליך שגיא, עד היום אני חשה אהבה גדולה, אהבה שלא תפוג עד סוף ימיי.
געגוע יכול לכאוב כל כך, יכול לקרוע את הלב לגזרים וזה מה שאני חשה בכל יום
ואף יותר ככל שהזמן עובר.
כמובן, שעל עצב אין מה לדבר. העצב יכול להביא לתהום עמוקה.
והעצב על שנלקחת מאיתנו, על שנגדעו חיך ותוכניותיך, הוא ענק.
נשארתי בן 21, כמעט 22, חייל קצין - הכול קפא על מקומו ממש, כמו תמונותיך
שנמצאות על השידה, הן לעד יישארו כך ואתה בהן בן 21, כמעט 22.

אנחנו כבר התבגרנו, העולם ממשיך ומתקדם, מנהיגים מתחלפים, אנשים
מתחתנים ומביאים ילדים, אך לא אתה.
נגיע מדי שנה כדי להיות איתך יחד, להרגיש אותך ולנצח להיות איתך.
תדע לעד מה גודל התהום ומהו גודל האבדה שהשארתי ברגע שהלכתי.
לנצח!

גלית מלל

אחות של שגיא ברקוביץ ז"ל



לערן, בני יקירי

חלפו 30 שנה מאז האירוע הנורא שבו איבדתי אותך. אני תמיד הולכת בתחושה כאילו זה קרה עתה.

המשפט "הזמן עושה את שלו", אינו מדוייק לגביי, ההיפך הוא הנכון. עם הזמן הכאב רק גדל והגעגועים מתעצמים, נוצר חלל שהולך ומתרחב עם חלוף הזמן.

אירועים ושינויים שחלים במסגרת המשפחתית מדגישים עוד יותר את חסרוניך. מאז מותך אני מגיעה מדי שבוע לקברך להשקות ולטפח את הצמחיה העוטרת את הקבר ומשתפת אותך בשינויים שחלים אצלנו, שלצערנו אינך שותף להם.

רק לפני כ-4 שנים אזרתי כוח להגיע לחפצים ולמכתבים שהותרת אחריו שהיו מיועדים לחברים, לצבא ולי. את חלקם שלחת וקבלת מענה עליהם ואת חלקם הותרת.

היה קשה לי מאד לקרוא את התוכן, במיוחד במכתבים שהיו מיועדים לי. ניכרו בהם קשיים ולבטים שאילו התייחסו אליהם זה היה מקל עליך, אך לדעתי הם נפלו על אוזניים ערלות.

אתה תמיד בליבי!

אוהבת ומתגעגעת אליך,

אביגיל שוהם

אמא של ערן ז"ל



פרשת וצ



שם בהר הרצל, לנצח!

”משכן” קבע, לעדי עד,
”בית” מפאר,
לכל החילים שנפלו
לפני ואחרי קום המדינה
מעולם לא היה כמותו.
בזכות ולא בחסד.
הלואי ולא היה קם...

ביום הזכרון
ידלקו נרות הזכרון
של כל החללים,
ביום הנפילה
של כל חלל -
ידלק נר לזכרו,
כך יהיה כל שנה, לנצח!

דמעות נוטפות
מעני המבקרים בהיכל
ואין שם שום נחמה!
מי יתן ולא יכנס בו
אף לא חלל נוסף!

ימים יגידו
אם מכאן יבואו ימים טובים....

כלם ביחד...
אף אחד לא נשכח.
הם לא יפרדו
לעולם!
לכל נופל לבנה
ועליה חקוקים
רק שמו ותאריך הנפילה שלו
וכל מבקר שיגיע לבקר
יכיר את השמות שלהם.

דני זכריה
אח של גיל ז"ל



דודי היקר לי, אמיר

לא זכיתי להפירה, אך תמונתך על שלחני מככבת,
במדיה זקוף, מתוח, עם חיוך מאזן לאזן,
זיו פניה וחדות נעוריה זוהרים ומאירים
לכל המתעניינים מי זה ה"חיל החתיך" הזה?
אחת היא תשובתי: דודי היקר, מנוחתו עדין.

בקשתי את הורי לספר לי עליך,
בקשתי את אמי "אחותך הקטנה"
"לרכל" על ימי צעירותכם, איך היה לגדל לצדו של אח שכזה,
לתאר מעשי שובבות, מתיחות, ומעשי קנדיס שבהם התמחית.
המסקנה שאליה הגעתי, היית יכול להיות לי דוד כלבבי.

וכאן וכעת אני עסוקה בכאלי" היה לי דוד שכזה עכשוי וזמין,
היינו יכולים שנינו יחד לשגע את כל העולם, את ההורים, את סבוש וסבתוש, את
החברות והחברים, את המורות והמדריכות, את המנהלת והצוות,
היינו הופכים סדרי עולם, שום אבן לא היתה נשארת במקומה,
היינו הופכים סדרי בראשית, היינו משגעים את העולם, ואת כלם גם.

דוד יקר, אנא זמן לי מראות מנפלאותיה מאותם ימים, דרכם אקבל השראה,
ואהיה ראויה ללכת בעקבותיה, לתור את ארצנו האהובה, לארפה ולרחבה, לעמקה
ולהריה, לצעד במשעוליה, להתבסס מתנובתה, להסניף את ריחותיה, להנות מכל
רגע במרחביה, לאהב את הזולת.
ואהבת לרעה כמוך על דגלה חרטת, וישמת בשרותך הצבאי.
אוהבת את כל הטוב שבה, אוהבת אותך ואת הדמות שנגלית לי מתמונתך.

ספיר-הודיה פיש אגיב

אחיינית של אמיר שי פיש ז"ל



אסון המסוקים

"השעה הייתה שבע בערב, חורף תל אביבי טיפוסי. בעודי נוסע על כביש איילון בדרכי לפגישת עבודה, קיבלתי טלפון מאשתו של מיקי ברקוביץ, חברה של המשפחה, יותר נכון חברת נפש של אשתי, שנפטרה כמה שנים קודם לכן לאחר שנאבקה במחלת הסרטן. "אלי שמעת? הבנתי שנפל מסוק עם עשרות חיילים, המצב קשה ומסובך..." ברגע הזה הרכב נעצר. הרגליים שלי לא יכלו ללחוץ על דוושת הבנזין. איבדתי קצת את המילים. שחזרתי את השיחה עם קובי: באזור שש וחצי קובי אמר לי שהם עולים על המסוקים, מזג האוויר התבהר טיפה. קובי אמר לי שהם כבר ממתינים 24 שעות בבסיס העורפי עד שיתפוגג הערפל והגשם, שמנעו את הסעות החיילים למוצבים. אמרתי לקובי שישמור על עצמו ועל החיילים שלו. השיחה הייתה קצרה מאד. בדיעבד אילו ידעתי שמדובר בשיחה האחרונה, לא הייתי מפסיק אותה לעולם.

נסעתי מיד הביתה. בדרך כבר הבנתי ששני המסוקים נפלו ואין ניצולים. זו הייתה הנסיעה הארוכה בחיי - הדרך מתל אביב לרמת השרון, המחשבות רצות בראש באופן לא סדיר, התקווה להתעורר מחלום, מהסיוט, מקננת בך. אבל בתוך הלב פנימה כבר נפרדתי מקובי. נכנסתי לבית, עמדתי בחוץ והבנתי שהבית שהכרתי כבר לא יהיה דומה יותר. הייתי בהכרה מלאה והבנתי שהגורל המר הכה בי שוב. רק לפני כמה שנים איבדתי את אשתי הראשונה, אמו של קובי, וכבר אני מבכה וקובר בן. ההודעה על מותו של קובי הגיעה מהר יחסית. קצין העיר הגיע אלינו כעבור כמה שעות, המתנו לו. הוא לא הפתיע אותנו. הבנו שהילדים שלנו נהרגו באסון. ההרוגים במסוק של קובי, מסוק הקצינים, נפל כמעט בשלמותו. מרבית ההרוגים נותרו שלמים, הם נהרגו עוד באוויר בגלל הרעידות הקשות. היה קל לזהותם. התארגנו להלוויה. קובי נקבר הראשון מבין כל החללים. ללוויה הגיעו 15,000 איש. עם ישראל ראה בקובי ובבנים שנפלו הבנים שלו. הוכרז יום אבל, המדינה כולה בכתה איתנו. אני זוכר שהרמתי את הראש ולא הבנתי מי האנשים שעומדים לידי, רק הבנתי שהם אוהבים את קובי.

בזמן השבעה ובמהלך החודש הראשון נפגשנו כל ההורים השכולים הטריים. היה מכנה משותף אחד - כולנו היינו באזור גיל 40-50 מקסימום. הורים צעירים לילדים שזה עתה נהרגו. פגשתי הורים קשי יום. החלטתי לעשות מעשה ויחד עם אנשים נוספים הקמנו עמותה - הרוגי אסון המסוקים. עמדתי בראש העמותה כמה חודשים. הבנתי שקבלת ההחלטות עוברת דרך ארגון "יד לבנים". החלטתי להתמודד על ראשות הארגון. הובלתי מאבקים חברתיים משמעותיים, בראשם ביטול מבחן ההכנסה. רציתי למנוע מאותם הורים קשי יום שפגשתי בשבעה את הסחבת שביזתה ופגעה בכבודם. עברו 20 שנה מאז ועדיין אני נושא תחושת אשם במותו של קובי. ערב עלייתו למוצב קדמי התווכחתי איתו מאחר שסירבתי לחתום לו על עלייה לקו קדמי, וזאת מתוקף היותו בן יחיד שהתייתם מאם כמה שנים קודם לכן. ימים לפני עלייתו נכנעתי. חתמתי לו על האישור, הוא עלה לקו הקדמי וכבר לא חזר יותר.

אולי יכולתי למנוע זאת... אולי.

אלי בן-שם
אבא של קובי ז"ל



אגודת חסידי חסידי



וְשׁוּב אֲנִי יוֹשֵׁב מוֹל הַקְּבָרִים

יש לנו שלוש מצבות בקרית שאול.
בצבאי - של בעלי
באזרחי, למרגלותיו - שם חמי וחמותי.
ואני מול הקברים ולידם.
כבר נקיתי את המצבות של פינחס ואדה,
גזמתי צמחים מכל צדי המצבה של בן-עמי.

אחרי חדשים אחדים
הלכה לעולמה חמותי.
היא סימה את תפקידה בחיים.
יגון בל יתאר ולא ישער אפף אותם.
הם לא היו מסגלים להתאושש,
למרות שתי המתנות - שני הנכדים,
שהשאיר להם בנם יחידם.

הם נשאבו לריק נורא.
הם לא יכלו למצא נחמה בכלום.
לא יכלו למצא ענין באף תחום,
הם חיו ליד החיים.
היאוש היה חזק מהם.
קשה היה לסבל את כאבם ואסונם.
חבל.

אני עסוקה במחשבות על אבדן בן יחיד.
איך ההורים, שהיו יפים וחסונים,
פעילים ומלאי תכניות, נשברו, נפלו וכבו...
חמי נפטר ראשון לאחר תקופה קשה של
סבל ויסורים.
אי אפשר היה להסתכל עליו.
אדם שהיה "אנציקלופדיה מהלכת".
אדם של ישראל היפה. צבר מרצה
ציוני אמתי. עובד נאמן.
אדם שלא היה חולה.
אדם שלא חסר יום אחד מעבודתו.
חיו הסתימו בצורה כל-כך כואבת ומעליבה.

מרים אלון

אלמנתו של בן-עמי שורצבוים ז"ל







היכל הזיכרון לחללי מערכות ישראל בהר-הרצל, ירושלים
צילום: אלון בסקינד

נְסֵה וְנִחְלָם

הַעֲבֵר תְּכַלֵּת לְבָן-אִם תִּרְצוּ
הַהוֹה צְבָעִיו קוֹדְרִים
הַנְּצַחָה, יִזְכֵּר, אֵל מְלֵא רַחֲמִים וְקִדְיֵשׁ,
הַמְּפַלֵּט בְּרִיחָה מִהַמְּצִיאוֹת -
לְחֵלֶם בְּוֶרֶד עֵז.

לְשַׁחַק כְּאֵלוֹ כְּלוּם לֹא קָרָה,
כְּאֵלוֹ בְּכוֹרָה מִחֵיף לֹא נִגְדַע
כְּאֵלוֹ בְּרַק הַשְּׁכוֹל לֹא הִכָּה,
כְּאֵלוֹ הָעֵתִיד תִּלְוֵשׁ מִעֲבָרוֹ - מִתְקִים
מִכּוּחַ עֲצָמוֹ.

לְקוּם מִחַר בְּבִקְרָה עִם חֵיזוֹ עֵנֶק לְבָן,
וְחֵיזוֹ שֶׁל אֲשֶׁר וּנְשִׁיקוֹת "סֹבָא אֵל
תְּחַנֵּק אוֹתִי" לְנֶכֶד,
לְצֵאת שְׁלוּבֵי יָדַיִם שְׁלוֹשָׁה דוֹרוֹת
לְמַרְחֵב הַחַיִּים,
לְלַמֵּד לְהַפְיֵר מִחֲדָשׁ אֶת הַבֵּן הָאוֹבֵד,
אֶת הַכֶּלֶה וְהַנֶּכֶד,

נְשַׁחַק נָא כְּאֵלוֹ כְּלוּם לֹא קָרָה
וְנִתְחִיל מִנְקֻדָּה זוֹ אֶת הַחַיִּים
כְּמַבְרָאשִׁית, כְּאֵלוֹ עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה
הָיוּ רַק חֵלוּם אֶחָד אָרְךָ וְרַע,
כְּאֵלוֹ בְּרַק הַשְּׁכוֹל אֶת חֵיזוֹ לֹא גִדַע,
כְּאֵלוֹ הָעֵתִיד אֶת עֲבָרוֹ הַשְּׂמִיד.

וּמַעֲתָה יִצְאֵנוּ יַחְדָּו לְדֶרֶךְ חֲדָשָׁה,
לְמַצִּיאוֹת שְׂאִין לָהּ עֵבֶר,
וְיֵשׁ בָּהּ פְּצוּי לְעֲשָׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנוֹת
נְדוּדִים שְׁבִין תִּקְוָה לְיֵאוּשׁ,
וּמַעֲתָה נִכּוֹנוּ לָנוּ שָׁנוֹת אֲשֶׁר, שְׂמִחָה
וְתִקְוָה.

וְהָעֵתִיד יִקְרָם עוֹד וְגִידִים וְיִדְלַג מֵעַל
עֲבָרוֹ, וְיִמְהַשְׁכוֹל הַשְּׁחָר הַמְּבַעֵת,
תְּצַמַּח מְצִיאוֹת דְּמִיּוֹנִית עֵזִת צְבָעִים
חַיִּים, נַעֲטָה עָלֵינוּ סוּף סוּף אֶת
חֵיזוֹכֵינוּ הַנְּעִים עַל הַשְּׂפָתַיִם - הַיְבִשּׁוֹת
וְהַמְּעוֹתוֹת, הַמְּסַכָּה שְׂאֵנוּ עוֹטִים עַל
פְּנֵינוּ זֶה עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנִים תִּשְׁמַט,
וְתִחַתֶּיהָ יִבְרִיקוּ הָעֵינַיִם הַשְּׂמִחוֹת עִם
חֵיזוֹכֵן מֵאֲזֵן לְאֲזֵן.

נְשַׁחַק כְּאֵלוֹ כְּלוּם לֹא קָרָה
כְּאֵלוֹ זֶה הָיָה רַק חֵלוּם רַע,
כְּאֵלוֹ בְּרַק הַשְּׁכוֹל אֶת הַלֵּב לֹא קָרַע,
כְּאֵלוֹ הָעֵתִיד הַיֶּרֶד נִתְלַשׁ מִעֲבָרוֹ -
מִתְקִים בְּזָכוֹת עֲצָמוֹ.

אורי פיש

אבא של אמיר-שי ז"ל



יצירה

לְחַפֵּר וְלַחְצֵב וְלַצָּרֵב וְלִיצֹר
כִּי כָאֵב מִמֵּלָא וְדוּחֵק אֶת הָאוֹר
שְׂבַעֲצָם חֲשׂוּהָ, צְבוּעַ שְׁחֹר.
כִּי בְּכָל יִצְיָרָה וְעֲצוּב שֶׁל צוּרָה וּמְרִיחַת הַצְּבָעִים וְעֶרְבוּב.
סֶעָרָה, שְׂרָבוּט חֲרִיטָה מְנַצְנֶצֶת טָפָה
אַחִידָה, חֲלֻקָה, בְּרוּרָה.
כָּךְ נוֹטֵף עוֹד צִיּוֹר זוֹלָגַת טָפָה
וְקוֹלְזִי וְעוֹד פֶּסֶל, תְּבִלִּיט.
מְדַמָּה לוֹ לְצֶלֶם וּבִיחַד בּוֹנֵה אֶגֶם מְלֵא.
מְלֵא הוּד וְתַפְאָרָה.

לְעֵתִים הַסְּתִיגְנוּ מִן הַפַּח
תּוֹכּוּ אֵינוֹ כֵּלָה וְנוֹתֵר בּוֹ לְעַד...
גַּם זֶה הַמֵּיִצֵר הַפְּנִימִי בּוֹ נוֹצֵר עוֹד
זְרָזִיף וּנְבִיעָה דוּחֵקִים בּוֹ בְּאוֹר: צֵא הַחוּצָה.
מְחַנֵּיק. שְׁחֹרֵר נָא מְקוֹם... הִלְאֵה שְׁחֹר!
כִּי לְמֵרוֹת הַסְּדָקִים הַפּוֹקֵדִים
זֶה הַגּוֹף מִמְּשִׁיף לִיצֹר עוֹד זְלִיגָה, עוֹד טַפְטוּף.
לְאֶגֶף הַפְּסָלִים (מְלֵא הוּד, תַּפְאָרָה)
אוֹ אוֹלֵי לְשִׁלּוּלִית שֶׁל מְרָה שְׁחֹרָה.

אלון יערי
אח של אורן ז"ל



יום הזיכרון

ושוב יגיע פסח וכולם ינקו ויעשו קניות, וישמחו וילכו לקנות בגדי חג חדשים, ואני ארצה לצעוק להם: אל תתלהבו! כי אפילו שזה חג משפחתי, ויש חול המועד וחופש, החג הזה מבשר על בואם של ימים אחרים, קשים, ימים של זיכרון וצפירות ובתי קברות. ואז נגיע עם עוד מאות אנשים לחלקה הצבאית ולרגע זה יראה כמו קרנבל גדול ובמקום זיקוקים יהיה ירי כבוד, ובמקום משה פרץ, יהיה חזן צבאי. ואני ארצה לצעוק לכולם שזה מוזר ומה יוסי קשור לכל הקרנבל הזה, ושהוא רק שלנו וזה פרטי פרטי, אבל אני אשתוק. וכל היום יהיו סרטים בטלוויזיה, וכל החללים ייראו מדהים וחתיכים וחברים טובים, וילדים מקסימים, ומלאי נתינה ואהבת אדם. ולרגע זה יראה כמו קלישאה אחת גדולה.

אבל אני אאמין לכל מה שהם אומרים בטלוויזיה. כי גם יוסי שלנו היה בדיוק כל מה שהם אומרים על האהוב שלהם, ויוסי בטוח לא קלישאה. אז כנראה שרק אני ועוד 23,169 חברים ומשפחות יאמינו ויבינו שזה אמיתי והם לא אומרים סתם. ואז יעברו כמה שעות ומישהו בעל חשיבות יגיד ש"במותם ציוו לנו את החיים" כדי שזה יהיה לגיטימי בשבילו לשמוח, לשיר ולרסס עם ספריי. ואני ארצה לצעוק ולהגיד שהם לא ציוו לנו את זה. הם מן הסתם ציוו משהו, אבל אל תחליטו בשביל 23,169 אנשים שהם ציוו דווקא את זה. ואז תעבור עוד שנה ושוב יגיע פסח, וכולם ישמחו וינקו. ואני אדע מה מבשר החג הזה.

וכולם יחשבו שאני מנקה רק בשביל החג, ואני אדע שבשבילי זה יהיה שוב תירוצ לפתוח ארגזים ישנים, לקרוא מכתבים שלך, לראות תמונות, לפתוח יומנים. כי שם אתה חי, אתה הכי חי שיש. ולרגעים אנחנו שוב אוכלים פרוזן יוגורט, משחקים באולינג, מחליקים על הקרח ברמת גן ורואים סרט.

ואז יגיע כבר ליל הסדר ואסגור את הארגז, ואחכה לשנה הבאה, או לאזכרה, שיהיה לגיטימי לפתוח אותו שוב...
ואז צפירה.

אורית יעקובי גנור

חברת ילדות של יוסי עטיה ז"ל



שוב ניצבים ושוב מתפזרים

שוב אנו ניצבים ללא מילים וחשים את הדממה.
שוב מגיעים אותם המלאכים שזוכרים ולא שוכחים בכל שנה ושנה.
שוב עומדים ומתבוננים בכריות האבן
וקוראים שוב ושוב וממאנים להאמין שאכן זה קרה.
שוב הרהור בלב ובראש עולה מחשבה
ושואלים על מה ועל מה ונותרים ללא מזור ונחמה.
שוב קוראים את אותם פסוקי תהילים לפי שמות ההרוגים ואותיות נשמה.
שוב אומרים קדיש "אמן יהא שמי רבה מברך לעולם ולעמי עלמיה / הוא יעשה
שלום עלינו ועל כל עמו ישראל".
שוב להתבונן באימא היקרה, לראות את צערה ויגונה, לכאוב את כאבה ולדאוג
לשלומה.
שוב מתפזרים בקול דממה דקה ובמועקה כבדה.
שוב חוזרים למציאות ולשגרה העגומה.
רק אתם לא שבים בחזרה.

יעקב שמש

אח של גד ז"ל



בניאל רובין



עומרי שְׁלֵנוּ

מר לי עומרי מר
מהמקום שאתה נמצא בו איש לא חזר
ילד שוכב ללא רֶבֶב,
נכנעת ללבך ללא קרב.
תמונות חולפות מול עיני,
מיקס של חייך וחי.
תפלות הבקר, מודה אני,
הליכה לגן וליסודי
איזה בטחון עם בנות בתיכון,
אתה היית תמיד במקום הנכון.
מר לי עומרי מר,
מהמקום שאתה נמצא בו איש לא חזר.
חיל במדים של זית, חיוך שזה עולם שָׁנָדָם.
מר לי עומרי מר.

לאמך אבד הזמן, ככה לה האור,
לה היית המאור.
דמעותיה בלילה זולגות על הכר.
מר לי עומרי מר,
מהמקום שאתה נמצא בו איש לא חזר.

פתחו את השער רחב, עובר בו עומרי
חיל במדים של זית, ילד זהב, ילדי שלי.
אוהבים וזוכרים לעד
יהי זכרוֹנְךָ בְרוּךְ.

מיכאל בללי
אבא של עומרי ז"ל



הרעות שלא נגמרת

הרעות שלא נגמרת...

את המשפטים הבאים מן הראוי להתחיל באחד מבתי שיר "הרעות" של חיים גורי:

**הרעות כנערייך כולם
שוב בשמך נחייך ונלכה
כי רעים שנפלו על חרבם
את חייך הותירו לזכר.**

יום חמישי אחר הצהרים הטלפון מצלצל. מצדו השני נשמע קול צעיר: "אריה"? ואני כדרכי משיב, "אריה כל הזמן". נשמע צחקוק של מבוכה והקול ממשיך, "ראיתי בפייסבוק, אבא של שחר ישעברת צנתור?", "מי מדבר?" אני שואל. "כאן עמית פלצ'ינסקי, חבר טוב של שחר מימי השרות הצבאי בפלחה"ן הנחל". וממשיך עמית ושואל, "מתי אפשר לבוא ולבקר אותך?" אני חוכך בדעתי ואומר לעמית: "מתי שתרצה, מחר יום שישי כדרכנו אנו עולים לקברו של שחר". "יופי", אומר עמית, "ניפגש בבית הקברות בשעה 10:30 ואביא עמי גם את יעקב גלייכמן ששרת עם שחר בפלחה"ן הנחל".

יום שישי בבוקר דבורה ואני, כדרכנו, שמים פעמינו לבית הקברות עם זר פרחים כדי להתרפק על מצבתו של שחר. ליד חלקת הקבר ממתנים לנו עמית ויעקב בני הארבעים, זקן עוטר את לחייהם, חיבוקים חזקים כאילו איננו רוצים להיפרד. בגרון ניחר אני מגיש ל-גלייכמן נר שבועי גדול ואומר לו, "הנה, תדליק לזכרו של שחר חברך", בלא אומר מוציא מצת ומדליק אש עליזה בנר הנשמה. אותו התהליך קורה עם עמית שגם הוא מדליק נר נשמה לזכר חברו שחר. כמעט מיד מתעשתים השניים ושואלים מה בדיוק עברתי ואיך אני מרגיש. כמובן שסיפרנו להם דבורה ואני הכול בלי להחסיר דבר. סיימנו את הביקור בבית הקברות וחזרנו כולנו אל ביתנו בנס ציונה. שם החלפנו דברים עוד שעה ארוכה, צחקנו גם בכינו יחדיו על נעורים שאבדו. סוף דבר:

מעשה זה של פלצ'ינסקי וגלייכמן לבוא ולבקר אותי כביכול על מיטת חוליי - אינו דבר של מה בכך, כי הרי מה הם חייבים לי "אבא של שחר", חברם לשרות הצבאי, שנהרג באסון המסוקים לפני קרוב ל-21 שנים? אך כנראה שאנשי יחידה זו, כמו הרבה יחידות בצה"ל, קורצו מחומר מיוחד והמילה "רעות" אוצרת בחובה משמעות עמוקה של מחויבות וחברות.

אריה רוזנברג

אבא של שחר ז"ל



אל תמות במלחמה

אל תמות במלחמה, זה לא חלום
תחזר עם המדים והכובע האדם
תשכב במארב תשכב על החלון
אל תמות במלחמה, עוד אין שלום.

אל תמות במלחמה, אין לי כוח לבנות
רוצה לחבק אותך, לא בתמונות
להריח אותך, לא מהזכרון
לגעת בך בחושים אמתיים
אל תמות במלחמה, זו לא קלישאה.

אל תמות במלחמה, אני לא גבורה
די תחזר, עוד לא אבדה התקווה
הטלית והטבעת מחפים בערקה
אל תמות במלחמה, קצת חמלה
אל תמות במלחמה שבה מתים
תהיה במלחמה של החיים
לא צריך בית קברות של צעירים
אל תמות במלחמה, סתם תחיה.
אל תמות במלחמה, אין קדיש
דגל מתנופף, לא עוטף ארון מתים
קדשת החיים לא בהלוויה ובהספדים
אל תמות במלחמה,
הגעגע סדוק בנשמה.

לילי הורוביץ גץ

אחות של אבנר גץ ז"ל



אגף כרטיסי



לְדוֹד שְׁלִי, נִמְרוֹד

יֵשׁ שָׂאִין לָנוּ מִלְבָּד הַכּוֹחַ הַפְּנִימִי
וּבְכָל זֹאת יֵשׁ הַמּוֹן
מֵאֵז שְׁלַחַמַּת בְּקָרֵב עַל הַחֶרְמוֹן
וְיֵשׁ אֶת הַשְּׁלֵג שְׁנוֹתֵר לְכֶסֶת
הַבְּנָה מִקְפִּיאָה שָׂאִין מָה לַעֲשׂוֹת.

אָבֵל יֵשׁ אֶת סִבְתָּא מִתְבּוֹנְנַת בְּתִשְׁעָה
נְכָדִים

וְנִינִים שְׁלוּשָׁה

וְיֵשׁ שְׁזִכִּיתִי בְּדֶרֶךְ הַקֶּשֶׁה

לְהַבִּיט בָּהּ בְּאוֹתָהּ אִשָּׁה - מְסַפֶּרֶת לִי:

שְׁהָאִין שָׁכֵן בְּכָל עֵבֶר

שְׁנָה אַחֵר שְׁנָה מוֹל הַקֶּבֶר

עַד שְׁבָאנוּ אֲנַחְנוּ לְהִיּוֹת לָהּ הַחַיִּים.

וְלִפְעָמִים אֲנִי מִבִּיטָה בָּהּ וְשׂוֹאֶלֶת הָאֵם-

יִתְכַן שְׂזוֹ הִיא שְׁפוֹרְשֵׁת זְרוּעָה וְקוֹרֵאת

אֲנִי מֵאֲשֶׁרֶת?

בְּאוֹתָן הָעֵינַיִם הַשְּׁקוּפּוֹת מִדְּמָעוֹת,

וְיֵשׁ שְׁעוֹדְנָה מוֹאֶרֶת.

וְאִין וְאִין וְאִין

עַל מָה לְהַשְׁעֵן

וּבְכָל זֹאת - יֵשׁ מֵאִין

בְּלִי לְתַכְנֵן הוֹפֵךְ עוֹד יוֹם בִּינְתִים

זְכָרוֹן וְגַעְגּוּעַ וְסִפּוּר וְחוֹזֵר חֲלִילָה:

הָרִי לֹא חָשׁוּב

אָבֵל רָאָה זֶה פְּלֵא

כְּמָה יֵשׁ לָנוּ בֵּין הָאִינִים, שׁוּב וְשׁוּב וְשׁוּב.

שִׁירָה בֵּין

אֲחִינִית שֶׁל נִמְרוֹד ז"ל

שְׁהִכִּיר לִי אֶת יִשׁוּתוֹ שֶׁל הָאִין
וְהָאִין הִזָּה שְׁיֵשׁ אוֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם
יֵשׁ אִין מְכַל עֵבֶר מְפִלֵס דְרָכּוֹ לְשִׁפְן
וְיֵשׁ אֶת הַזְּמַן שָׂאִין נִסְחָה לְהַעֲבִיר

וְיֵשׁ אוֹתָךְ שְׁזָה גַם אֲנַחְנוּ, הַחַיִּים

וְיֵשׁ אוֹתָנוּ - הַרוֹאִים

אִיךְ שְׁהָאִין הוֹפֵךְ אִיבֵר

אִיךְ שְׁאִינוֹ עוֹד עֵצָם זָר

וְיֵשׁ אֶת קְרִיאוֹת הַטּוֹסִים לְאַחַר הַצְּפִירָה

וְיֵשׁ אֶת הַדֶּרֶךְ לַעֲמֵק וְאֶת הַדֶּרֶךְ חֲזָרָה

כְּשִׁזְכָרוֹן מִתְחַלֵּף בְּעֵצְמָאוֹת

שְׁיֵשׁ לְשִׁמְר בְּקִנְאוֹת

וְיֵשׁ עַל הַכֶּתֶף אֶת הַיָּד שֶׁל אָבֵא הַחֲמָה

וְאֶת הַשְּׁקִט שֶׁלוֹ שְׁנָה אַחֲרֵי שְׁנָה

שְׁיֵשׁ אוֹ אִין בּוֹ נְחָמָה

בְּעַת שְׁכָל הַשְּׁמוֹת מִתְנַגְּנִים בְּאוֹתוֹ

הַסֹּדֵר

וְיֵשׁ אֶת כְּלָנוּ מִתְקַבְּצִים אֶל אוֹתוֹ הַחֲדָר

וְיֵשׁ בֵּית קֶטֶן מִתְמַלֵּא אֶהְבָּה וְכַבּוּד

וְיֵשׁ שְׁאֲנֵי הוֹלְכֵת לְאֲבוּד

בֵּין עֵץ שֶׁל גּוֹלְנֵי לְצַד תְּמוּנְתָךְ עַל הַקִּיר

בֵּין מָה שְׂאִין בּוֹ צֶדֶק לְבֵין מָה שְׁיֵשׁ

לְהוֹקִיר

וְיֵשׁ לָנוּ אוֹתָךְ לְמֵרוֹת שְׂאִין

וְיֵשׁ שְׂאֵלוֹת שְׁהַשְּׁכָל מִמָּאן

לְתֵת עֲלֵיהֶן תְּשׁוּבָה אוֹ פְתָרוֹן זְמַנִּי



התמונה שעל הקיר

התמונות שבאֵלבוֹם
מְעִידוֹת לְלֹא מְלִים
שִׁישְׁבְּתִי עַל בְּרִכְיָךְ
וְהִחְזַקְתִּי בְיָדֶיךָ.
אֲךָ הֵן כֹּה מְעֵטוֹת
כִּי מִי יִכַּל הֵיָה לְצַפּוֹת
שֶׁבְּשִׁבְלִי תִשָּׂאֵר רַק בְּשִׁיר
וּבְתִמוּנָה שֶׁעַל הַקִּיר...
מְנַסָּה לְקַלֵּט מִן הַפְּנִים
אֶת הַשֶּׁקֶט שֶׁבְּפְנִים,
אֶת טוֹב הַלֵּב, הַבִּישׁוֹנוֹת,
הַחֲרִיצוֹת וְהַצְּנִיעוֹת.
מְנַסָּה לְבָנוֹת לִי דָמוֹת מִמֶּשׁ
וְלִתְהוֹת, עִם שְׂמִיךְ שֶׁל חֶשֶׁשׁ,
עַד כִּמָּה דוֹמָה אֲנִי לָךְ?
וּבְמְלִים אַחֲרוֹת: "מָה לְקַחְתִּי מִמָּךְ?"
בּוֹנָה סְפוּר חַיִּים
מִן הַצְּלוּמִים הַיְשָׁנִים.
אֲךָ מָה עֲצוּב הַמְּחִיר,
שְׂאֵתָה רַק אֲבֹא שֶׁבְּקִיר?
בְּתִמוּנָה שֶׁעַל הַקִּיר
נִשְׂאֲרֶת כֹּה צְעִיר!
וְאֲנִי, לְלֹא מְלִים,
רַק נוֹגַעַת בְּמַדִּים...

רות פיקסלר (יגר)

בתו של אלכסנדר יגר ז"ל



אייל, בננו היקר והאהוב

עשר שנים חלפו מאז שנחת עלינו האסון הנורא כשנפלת והשארת אותנו כואבים ובוכים.

גופנו תמיד רוטט ורועד ונפשנו כמהה לשוב ולראות אותך ולו לרגע קט אחד, אייל בננו. להיכן שאנו פונים ובכל אשר נעשה, דמותך תמיד צצה לפנינו עם החיוך הנצחי ועם אמירותיך המהדהדות והמתובלות בהומור ובצחוק שעל שפתותיך. עשר שנים חלפו והימים עוברים בגעגועים אליך ולנוכחותך.

שלושת ילדיך גדלים וצומחים וממלאים את ליבנו גאווה, ורק אתה חסר לראות אותם הולכים בדרכך ועושים חיל בלימודים ובספורט.

שני בניך, קורלי וריף, קורעים את הסלים בכדורסל ואוספים את המדליות והעיטורים.

בתך עופר קורעת את משטחי הטניס וגורפת את המדליות והגביעים.

אושרית, רעייתך המסורה, נושאת בעול גידולם וחינוכם לתפארת המשפחה ובני ביתך.

עד עולם, יקירנו, נזכור אותך, לא נשכח אותך לעולמים!

כרמלה ויוסף קויתי

הורים של אייל ז"ל



אחי היקר, דוד

יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל קרב...
כולנו - האחים, האחיינים יקיריך וכל משפחתך, משפחה אוהבת מכל הארץ, נתייצב
שוב מול קברך.
המשותף לכולנו הוא הגעגועים הרבים, אהבתנו העזה לאח יקר אשר נקטף כפרי
בשל בשיא הלבול, כל כך צעיר ותוסס, מלא חיים.
49 שנים חלפו מאז מלחמת ההתשה הארוכה, וכאילו הזמן עמד מלכת.
49 שנים חלפו ושוב כולנו ניצבים מול קברך ומצדיעים לחייל אהוב. כולנו ממאנים
להאמין ששוב לא נראה אותך. ליבנו מר עלינו והוא מדמם מעצב.
תוך כדי כתיבת הדברים הקצרים נדהמתי לראות בזיכרוני את אחי היקר, דוד,
חי וקיים וכאילו יושב בינינו, צוחק ומחייך עם החיוך המקסים.
טוב ליבך וצניעותך ועזרה לאדם באשר הוא אדם היו מן המאפיינים הבולטים שלך
שנזכור בכל תקופת חיינו.
לו ניתן היה להשיב אותך לחיים, הייתי מניח על ראשך, בשם כולנו, כתר אחד מתוך
כתרים רבים שאתה ראוי להם: כתר המשפחה, כתר הצניעות, כתר אהבת הזולת
ועוד...
אולם בהכירי אותך, אין לי צל של ספק שהיית דוחה את כל הכתרים המוצעים לך.
היית אח למופת!!
49 שנים לא זלגו דמעות מעיניי עד אשר ראיתי את שמך חרוט באתר חיל השריון
בלטרון.
גאה בכך אחי החייל יפה התואר, אחי הצעיר שהלך לבלי שוב בן 18 שנים.
זיכרונו לא ימוש מליבנו לעולם.
דמותך ניצבת מול עינינו בכל מקום.
לא נותר אלא להתפלל למנוחתך ולזעוק לרחמי שמיים כי ייתמו ימי תוגה למשפחתך
ולכל עם ישראל.

אחיר האהב,

אשר אסולין
אח של דוד ז"ל



People 132



לפעמים "האהבה היא גל אכזבות מתוך ים של תקוות"

דבר אחד בטוח - שום דבר לא בטוח.

אין חוויה אנושית קשה יותר מאשר לאבד את האהוב והיקר ביותר שלך. אין מילים שלא נאמרו. ועוד לא נמצאה השיטה שתפיג את הצער ותרפא את כאב השכול. היא לא נבראה ולא נוצרה.

השכול שאני חי בו מכבד במחזה בלתי אפשרי על בימת המציאות. המשפט המפורסם של שייקספיר: "כל העולם בימה וכולנו שחקנים" מדבר אליי מאד. לא אחת עליי להעמיד פנים במעמדים שונים ולאצור את רגשותיי ואת קריסת החומות עד לרגע שבו אני נותר עם עצמי, חי עם מה שאני מרגיש באמת. למשחק זה יש השפעה חיובית על הנוכחים שאינם חשים במצוקתי, אבל יש לו חשיבות עצומה לגביי. כך אני מנווט את חיי ולא נותן לכוחות האופל לגרום לי לאבד שליטה.

את התשובות לשאלות שחיפשתי כל הזמן בכל העולם, מצאתי בסוף אך ורק בתוך תוכי... ובכל זאת, בתוך כל הכאב והצער, יש דרכים שאיפשרו לי להתחזק, להבריא ואפילו לחייך. הגעגועים האינסופיים לא יעלמו לעולם. הרי הוא חלק מעצמי.

"לשאת סבל פירושו לנצח את הגורל". הטבע מעניק לכל אדם יכולת להתמודד עם גורלו. ההתמודדות עם סבלי היא להתבונן באובדן בני דרור בצורה מציאותית. עליי להניח בצד את כל האשליות וההזיות על כלמה שהיה צריך להיות ומה שהיה יכול להיות ולקבל עליי את הכאב והיגון והצער בכנות. להכיר בבעיותיי ובאומללותי, לדעת מה אני חווה, זה ההיפך מהכחשה. עליי לבחון אותה ולהרהר בה. לחוש באופן ישיר כיצד היא משפיעה עלי בגוף ובנפש. אדם אינו יודע את הכוח המצוי בו עד שהוא מתנסה בסבל קשה או בצער וגעגוע עמוק החושפים אותו. איש מאיתנו אינו יודע כמה הרבה עלינו לדעת כדי לדעת כמה מעט אנו יודעים.

מכאן הבנתי שדיכאון גורם לנזק רב. השתמשתי בכל תכסיס העולה על דעתי להביא את עצמי לידי שמחה. ואם אתה חש מרומם, אל תיתן לימות האתמול ולימות המחר להשפיל רוחך. ואם למרות רצונך לשמוח אתה חש מדוכדך, שאף כוחות מתקופות שמחות בעבר. בסופו של דבר, השמחה תשוב אליך. אין אנשים מאושרים, יש רגעים קטנים של אושר. אין לקנות את האושר, יש ליצור את האושר.

מכאן, הדרך המרכזית לשחרור מן הסבל היא להתנער מן הפסיביות המדכאת של הכניעה ואין האונים ולהחזיר את האחריות שלי לחיי ולשליטה בהם. שוב לא להיות מוכן לקורבן אלא לנטול הגורל בידיי. ובמקום שיהיה לי טוב בגן עדן, הפסקתי לעשות לעצמי גיהנום. בתקווה, אמונה, אהבה, רצון החיים, שמחה, עליצות, תכלית וסובלנות בהתמדה, בהקפדה, בעקביות ובנחישות. אלה הם מרשמים ביוכימיים רבי עוצמה לבריאותנו הנפשית, הפיזית והרוחנית.

אני ממשיך לחיות, ממלא את צו החיים של דרור בני - עובד, מחייך, שמח עם ילדיי האחרים ועם הנכדים. מעגל החיים נמשך עם השכול והצער.

החיים הם מאבק עם התמודדות, הם התגברות, הם יצירה עצמית, ואז אכן לא חשוב כמה חיינו, אלא איך חיינו.

דרור בני אהובי, יהי זכרך ברוך.

יחיאל שקלים
אבא של דרור ז"ל



למיכלי, נשמתי...

אחרי עשרים שנה מה כבר אפשר לכתוב לך שלא כתבתי ולומר עלייך יקירתי. אין ביכולתי לתאר את הכאב שבליבי ואין כבר מילים שלא נאמרו עלייך. אינני יודעת איך נשארתי בחיים ובלעדייך.

אין ביכולתי להביע או לכתוב לך על מה שעובר עלינו, זה כאב שאינו נזקק למילים ואי אפשר להביע את מה שאני חשה בלעדייך. ולכן חשבתי להקריא את מה שאת כתבת בספר שירה שהוצאנו. זה ממחיש לי ולכולנו מה איבדנו כשהלכת מאיתנו. יקירה שלי, לא ייאמן, נראה שהזמן עצר מלכת, אינני מאמינה שעברו עשרים שנה, ואני נשארתי שם, ובלעדייך.

השיר נכתב כששמרת בבית העלמין הצבאי בזמן השירות שלך ביום הזיכרון האחרון של חיירך:

עוד שם על אָבן
עוד יְלֵדָה יְפָה אֵינָה כָּבֵר
וְשׁוֹב דְּמָעוֹת זֹלְגוֹת
מְזֻזוֹת עֵינַיִם מְפִירוֹת
צֶעַר מִתְפַּשֵּׁט בְּקֶרְבִּי
אֶף עַל פִּי שְׁלֹא הִכְרַתִּי
אֶךְ זְכָרָם תִּמְיֵד עָמִי
כִּי אֲנִי, שְׁלֹא כְּמוֹתָם, נוֹתַרְתִּי,
נוֹתַרְתִּי בְּעוֹלָם בּוֹ אֲנָשִׁים
הוֹפְכִים לְזִכְרוֹן, לְשֵׁם עַל מַצְבֵּה
וּמִשְׁאִירִים אַחֲרֵיהֶם אֲנָשִׁים
הַצּוֹעְקִים לְתוֹךְ דְּמָמַת מוֹת
הַרוֹדְפֹת גַּם אוֹתִי
וְאֲנִי אוֹתָהּ.

טליה איכר

אמא של מיכל ז"ל



פְּרָחֵי גִנִּי

פְּרָחֵי גִנִּי
הִנְצוּ נִצְנִים
לְבָלְבוּ שׁוֹשְׁנֵי
בְּשִׁלְל גִּוְנִים

נִרְדֵּי נִתַּן רִיחוֹ
בְּשֵׁם שׁוֹשְׁנִים
עֲרוּגוֹתַי מְלֹאוּ
נִיחוּחוֹת עֲדָנִים

אֶל גִּנֵּי הַקֵּט
נִשְׁלַחַה פְּתַע יָד
זְדוֹנִית
וְקִטְפָה שׁוֹשֵׁן אֶחָד
מִן הַקֵּטָנִים

נִגְדַע בְּחִיר פְּרָחֵי
קִמְלָה פְּרִיחַת גִּנִּי
קִמְלוּ עֲרוּגוֹתַי
וְאֲנִי, גַּם אֲנִי
קִמְלוּ חִלּוּמוֹתַי.

לְתוֹךְ מִבְּטָךְ

לְתוֹךְ מִבְּטָךְ רוֹצָה לְצַלֵּל
לְהַרְגִּישׁ אֶת הַחֵם לְחוּשׁ אֶת הַתֵּם
מִבֶּט מְרַגֵּשׁ עֵינַיִם מְדַבְּרוֹת
כַּמָּה טוֹב עֵינַיִם מְסַפְּרוֹת
לְתוֹךְ הַמִּבְּטָ רוֹצָה לְחַדֵּר
בְּמַעֲמָקֵי הַנְּשֻׁמָה רוֹצָה לְחַפֵּר
מָה הַסִּתְתָר בְּתוֹךְ הָעֵינַיִם
שְׁנִיָּה לִפְנֵי שְׁנַעֲצָמוּ הַשְּׂתִיִּם
מִבֶּט אוֹהֵב הַמִּבְּטָ שְׁלֶךְ
לְתוֹךְ הָעֵינַיִם צוֹלֶלֶת אֶתְךָ
הֵלֵם, דְּאָגָה וּפְחַד נוֹרָא
לוֹ רַק הֵייתִי שֵׁם אֶתְךָ
לְתוֹךְ מִבְּטָךְ רוֹצָה לְחַדֵּר
לְצַעֵק זְעָקָה אֵל גְּדוֹל, שְׁמֹר
שְׁמֹר עַל יְלָדֵי, שְׁמֹר עַל הַתֵּם
מִדּוּעַ הַמִּבְּטָ כָּבֵה כֶּף פְּתָאוֹם?
לְתוֹךְ עֵינַיִם כְּבוִיּוֹת רוֹצָה לְצַלֵּל
לְהַחֲדִיר בָּם אוֹר וּמִבְּטָ טְהוֹר.
לְהַשִּׁיב חֵיוֹךְ לִילְדֵי הַקֵּטָן.

אתי כהן קדוש
אמא של מאור ז"ל

בן ציון גאולה
אבא של אהוד ז"ל



המורה של אבשלום...

יום אחד התפשטה בחדר המורים שמועה שאחד מתלמידנו נפל בעת מילוי תפקידו בשירותו הצבאי. השמיעו את השם: 'אבשלום' וכל אחד התחיל לחטט בזיכרונו. הוא ניסה להיזכר בדמות שנשאה את השם הזה: מי נקרא בשם זה, אתה זוכר? את זוכרת? קשה במשך דקה אחת לזהות בזיכרון תלמיד.

מדי שנה בשנה עוזבים את בית הספר עשרות רבות של תלמידים. בן כמה היה? בן 21. אם כן המחזור שלו הוא ט"ז. כמה חברים פונים אל עבר תמונות המחזור שתלויות על הקירות של חדר המורים ושל הפרוזדורים הסמוכים. אחדים נזכרו בדמות ומנסים לתאר לחבריהם את התלמיד לשעבר, שאינו עוד בחיים.

איש אינו נרגע עד שנזכר הוא, עד אשר מתוך עשרות הדמויות עולה זו של הנער שהלך. זהו, זה הוא, כך היה נראה... מתוך הגנזך של המורה, בעומקו של הגנזך, שבו חבויים בערבוביה הדמויות והשמות של התלמידים, נפלטת הדמות ונצמדת לשם, ואנו נזכרים, אני נזכרת, בתלמיד **אבשלום שטיין**.

נער בעל עיני תכלת, עור פנים בהיר, קצת חיזור, בלורית שיער בעל גלים רכים, קצת צנום, שקט ומחייך. הנה הוא יושב שם בקצה הכיתה עם עוד חבר, ואני צריכה פעם אחר פעם לקרוא לשניהם שיישבו סמוך יותר אליי, כיוון שבכיתה הומניסטית זו המקומות הפנויים רבים הם.

ביקרתי בביתו, שמעתי מפי אחותו על אבשלום שמחוץ לכותלי בית הספר, שמעתי על הנער שהיה לגבר, על החייל האחראי במילוי תפקידו, על הבחור האהוד על חבריו, שמעתי על תכניותיו... הקשבתי בצמא לדבריה, הסתכלתי בצילומים, קראתי מכתבים; ניסיתי להכיר את אבשלום, שלא הכרתיו כראוי - אחרי מותו.

הוא היה מאלה שאינם מתבלטים, צנוע וביישן במקצת; מאלה שחייהם הפנימיים אינם גולשים מעבר לסף שפתותיהם...

כאב ונקיפות מצפון תקפו אותי; אנו המורים, אם כי לא באשמתנו, איננו מסוגלים להעניק את תשומת ליבנו לתלמידינו - לכל תלמידינו. היא נמשכת לאלה שהופעתם מלאת ביטחון, אלה המתווים את הטון בכיתה, "המבריקים" בלימודיהם. אנו נותנים את דעתנו גם על אלה שנראה לנו כי הם מתלבטים בקשייהם, שאינם מצליחים לגבור על קשיים בכוחות עצמם; ואיננו מספיקים להכיר כהלכה את האחרים, הנחבאים אל הכלים ושנושאים בנפשותיהם, לפרקים, עולם עשיר של מחשבות, רגשות ומאוויים. נזכרתי איך הייתי מתבדחת ובהצביעי על הגל היפה של בלוריתו, הייתי אומרת בצרפתית: "אבי, מי התקין לך את הבלורית? הספר?"...

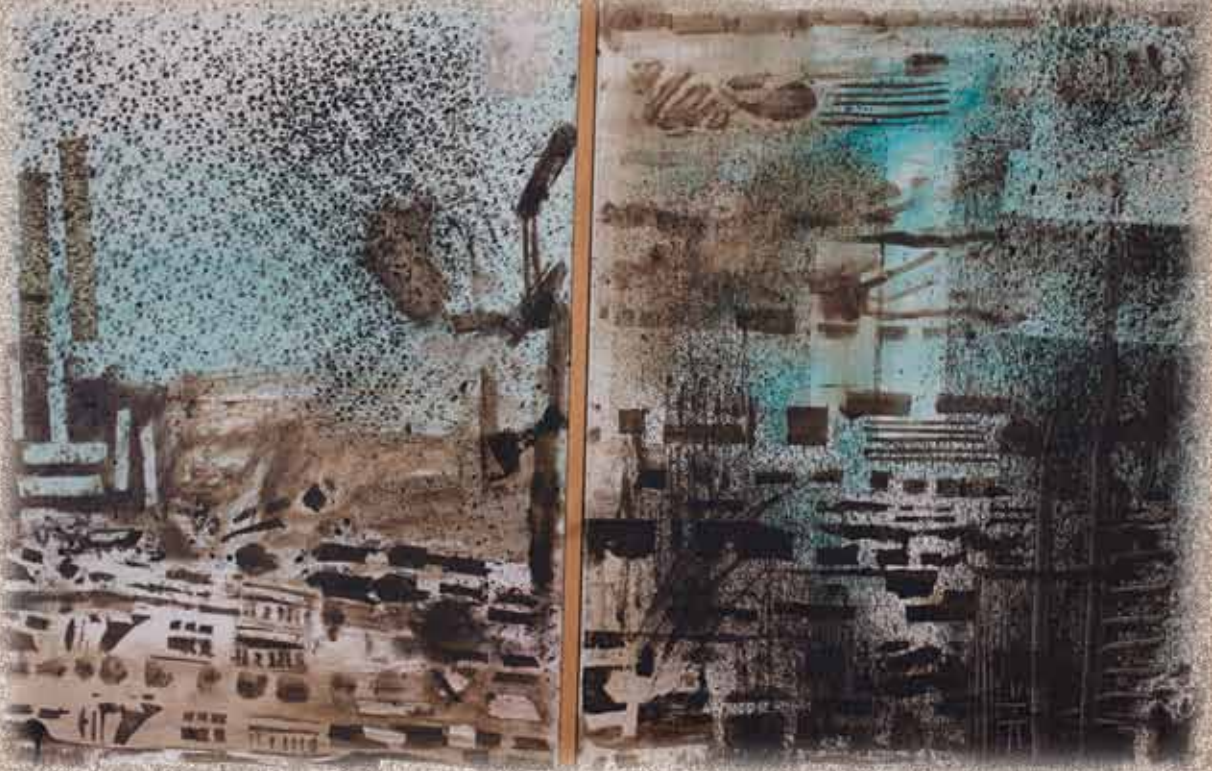
הוא היה משפיל את עיניו ומחייך. הייתה זו הלצה גרידא. אולי נפגע אבי ואני לא ידעתי זאת?...

א. מכליס

מורתו של אבשלום שטיין ז"ל



שרה אלו יצחק



רקפות כזכרון

רקפות מזכירות לי יום זכרון
רקפות לבנות רקפות אדמות
מפספסות ורדות שפע של צבעים
וגדלים.

חדשי ינואר פברואר בפריחת הרקפות
מזכירים לי שיש להתכונן לזכר ולהזכר
ביום שאבד לנו איתי ז"ל ב-15 בפברואר
בן יקר ואהוב.

כל שנה בפריחת הרקפות הזכרון מתחדד
ומתמקד בארוע ומנחם ברקפות.
טפוח רקפות בצבעים אדם לבן ורד
קטנות גדולות עלים רחבים
פרחים קטנים ופרחים גדולים
שפע של בחירה.

מתנחמת בפריחה והתחדשות
בכל שנה במחזוריות קבועה ומתחדשת.

רינה מזרחי

אמא של איתי ז"ל



שש שנים אחי ללכתך

שש שנים אחי ללכתך והגעגוע שלנו רק גובר

שושן צחר יפרח מתוך האפלה

הפרמל שקם צורתו נראה אחר

ואנו במעגל הקרוב של האבדן

לא נתגבר לעולם על בטרום עת

אתה הלכת ויבש הוא המעין

שרק אתה ידעת ממנו ללא גבול לתת

שש שנים עצובות אחי ללכתך

הפצע שבלבנו מסרב להרפא

ובכל פעם שנדמה לנו שאנו חזקים

מוצאים אנו עצמנו על רכבת הדמעה

נוח לך בשקט וברגע איש יקר

לא שכחנו כואבים איש איש בדרכו

נוח לך בשקט כי לך כבר אין מחר

ובדלתנו הפתוחה אתה לא תבוא...

רוני בויקר

אח של ליאור בוקר ז"ל



אחי היקר, שוקי

חלפו להן שבע שנים מאז נלקחת מאתנו בפיגוע בדרך לחברון. אני כותבת לך שוקי בגעגוע רב, כותבת עם דמעות, מתענגת על הזיכרונות. חסון כל כך, מרשים, עם חיוך ובמדים הכחולים. אני זוכרת את השיחות בינינו, לפעמים עצות של אחות גדולה, לפעמים צחוקים ולפעמים סתם דיבורים. "מתי תתבגר קצת שוקי?" שאלתי לעיתים ולא באמת ציפיתי לתשובה כי זה שוקי: אוהב לבלות, לטייל, לראות הופעות ויותר מכל לבלות עם האחיינים.

נוכחותך הייתה מורגשת, היית הרוח החיה בבית מלא אנרגיות טובות. נשארתי בן 39 לעד, אנחנו נאחזים בתמונות שלך מתוך הקיר ורוצים לצעוק שאולי תינתן לנו שוב הזדמנות לראות אותך, לחבק, לדבר ולשאול איך אתה? הלוואי והייתי יכולה לספר לך על דברים שקרו פה ועוד דברים שייקרו. הרבה בכי, צער וגעגועים שוקי, ולומדים כיצד להתגבר ובעצם כיצד בכל זאת לחיות ולשמח בלעדיך.

הזמן אינו מרפא דבר, רק מחדד את האמת ומטיח אותה במלוא העוצמה בפנינו. געגוע, געגוע אינסופי.

אני לא מתכוונת לוותר עליך לעולם - שתמיד יש לי ארבעה אחים, שתמיד יש להוריי חמישה ילדים, שתישאר דוד יקר ובכל מקום נזכיר אותך.

שוקי, תמיד נלך בראש מורם עם המון גאווה על מי שהיית.

זאת הנחמה שלנו.

מזל כהן

אחות של יהושע (שוקי) סופר ז"ל



בְּתַא הַטְּלָפוֹן בִּיפֵן

בְּאוֹטוֹטוֹצִי, יֵפֵן יֵשׁ תַּא טְלָפוֹן קֵטָן
עַם סְפוּר מִיחַד וּמִדְּהִים
אוֹמְרִים שְׁדַרְךָ הַטְּלָפוֹן שְׁשֵׁם
אֶפְשֶׁר לְדַבֵּר עִם הַמְּתִים

מתוך שירו של ברק פלדמן

כְּתִפִי הַצְּמִיחוּ: נּוֹצוֹת לְבָנוֹת וְאֲנִי מִרְחֶפֶת לְשֵׁם
נוֹחֶתֶת רְכוֹת בְּתַא הַטְּלָפוֹן הַקֵּטָן
תִּקְרָתוֹ חֶסְרָה, קִירוֹתָיו שְׁקוּפִים
בְּיַד רוֹעֵדֶת מְחִיגֶת אֶת מִסְפָּרְךָ הַחֲקוּק בְּלִבִּי
רוֹאֶה אֶת תּוֹר הַיְּפִנִים הַמְּמַתִּינִים בְּחוּץ בְּסִבְלָנוֹת
וְאֶת הַשְּׂמִים, בָּם נִשְׁקָפוֹת עֵינֶיךָ הַתְּכָלוֹת.

הַמְּכַשִּׁיר מִיִּשׁוֹן, שְׁחוּחַ, עוֹטָה מִשָּׂא כָבֵד עַל כְּתִפִי
אֶךְ הָאֶפְרָכְסֵת קְלִילָה בְּיַדִּי, כְּנוֹשֶׁאת עֲצָמָה לְאֲזְנִי
לוֹאֶטֶת: אַחְזִי בִּי וְדַבְרֵי אֵלָיו, הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלְךָ
כְּפִי שְׁקֵלֶט עוֹד מִרְחֶמֶךָ הַלְּמוֹת לִבֶּךָ.
רְחֻשִׁים עֲמוּזִים בּוֹקְעִים מִהָאֶפְרָכְסֵת, סוֹמְרוֹת שְׁעָרוֹתֵי.

בְּחִלֵּל הַתַּא נִשְׁאוֹת שְׁבָרֵי מַלִּים שְׁאִינִי מְבִינָה
בְּלִיל שְׁפוֹת וְצִלִּילִים, קִטְעֵי בְּכִי חֲנוּקִים
מִגְדָּל בְּבִלִי צָר וּמוֹזָר, רֵאשׁוּ לֹא נִצְפָה וּבְסִיסוֹ לְמַרְגְּלוֹתֵי.

”תִּשְׁאִירוּ הוֹדְעָה, אֲנִי לֹא זָמִין” בּוֹקֵעַ קוֹלְךָ הַצֵּלּוּל
כְּבָר חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים שְׁאִינְךָ זָמִין דְּרוּרִי

בכפר הקטן אוטטוצי ביפן אירעו רעידת אדמה וצונמי אשר
כילו במחטף כ- 16,000 אנשים. אחד מתושבי הכפר שאיבד
את בן דודו, בנה בגינת ביתו תא טלפון, על מנת שיוכל
להתקשר אליו כשיתגעגע. תא זה הפך למוקד עליה לרגל
ליפנים שאיבדו את יקיריהם.

אֲכֹן, זֶה קוֹלְךָ הָאֶהוּב ”שׁוֹמֵעַ אוֹתִי דְרוּרִי שְׁלִי?

הַגְּעִתִי לִיפֵן, אֶמְרוּ לִי שְׁכָאן תִּשְׁמַע אֶת קוֹלִי.
כְּמוֹ שְׁבִלּוֹנָדוֹן יֵשׁ טְלוֹיזִיָּה מְצִינֶת,
בִּיפֵן הֶרְכָבוֹת מְהִירוֹת יוֹתֵר,
הַטְּלָפוֹנִים בִּיפֵן מְמַשׁ קְסוֹמִים.

נוֹלְדוּ כְּבָר חֲמֵשֶׁה נְכָדִים מְקִסִּימִים
דוֹר הַמְּשָׁה, דוֹר חֶסֶר, דוֹר בָּא
דְרוּר חֶסֶר וְדוֹר בְּגָרָה, כְּבָר בֵּת מְצוּהָ.
חֶסְרוֹנָךְ בִּי פְעוּר, מְדַמֵּם וְצוֹרֵב
חֲבֵקִי, נִשְׁקִי, לְחַשׁ לִי שְׁמִצָּאת אֶת אֶהֱבֵת חֲיִיךָ.
אוֹהֶבֶת, חוֹשֶׁבֶת וְנוֹקֵב הַגְּעִגוּעָה.

הַתּוֹר הָאֶרֶךְ מְחוּץ לְתַא רוּחֵשׁ, חֶסֶר סִבְלָנוֹת
מְנִיחָה אֶת הָאֶפְרָכְסֵת עַל כְּנֶה.
בְּכִי מְטַפֵּס לְאֵטוֹ עַל הַמְּגָדֵל
מְצַטְרֵף לְבִלִּיל הַקּוֹלוֹת שְׁבֵתָא.

חנה גרנות

אמא של דרור ז"ל



דודן האזר ז"ל



נפל במבצע "רודוס"

אני מעלה את סיפורו של רב"ט שמואל קורנס ז"ל לוחם חרמ"ש אמיץ מגדוד 9 מחטיבה 14, שנפל באותו יום בו התבצע "מבצע רודוס", לפני 48 שנים במלחמת ההתשה.

באותו הלילה פתחו המצרים בהפגזות ארטילריות על המעוזים בגזרה הדרומית. שמואל הפעיל את המרגמה שבמעוז והשיב בירי לעבר עמדות המצרים. תוך כדי ההפגזות הוא נפגע מפגז מרגמה במעוז, נפצע אנושות ומצא את מותו.

שמואל גויס לצה"ל בנובמבר 1967 והוצב לחיל השריון לגדוד חרמ"ש. הוא יצא לצבא מתוך רצון למלא את חובתו כאזרח המדינה וכבן לעמו. למרות הסתייגותו מן המסגרת הצבאית, ביצע שמואל את תפקידיו במסירות ובשלמות. הוא לא כפה את רצונו על חייליו, אלא התייחס אליהם בידידות וכך רכש את אמונם. הוא היה צנוע והסתפק במועט, לכן לא רצה להירתם לאתגרים שנדמו לו קשים מיכולתו וטען תמיד כי מי כמוהו מכיר את עצמו. כמו בבית-הספר, כן גם בצבא היה צנוע ונחבא אל הכלים. מפקד יחידתו כתב להוריו במכתב תנחומים: "לא מכבר עבר שמואל קורס מש"קי מרגמות וסיים אותו בהצטיינות. כך הגיע כמש"ק מרגמות לפלוגה הנוכחית כשבויעים לפני הירידה לקו התעלה".

המפקד מספר במכתבו כי יומיים לפני ששמואל מצא את מותו ביקר במעוז בו נמצא: "שוחחנו על חייליו, על המרגמה, על המורל של החיילים הכפופים לו. כדרכו היה חדור אופטימיות. תמיד היה עליז, אוהב לשיר. חבריו מספרים שפעם חלם על להקה צבאית. החיילים והמפקדים אהבו אותו, שכן נהג לומר להם: יהיו חברותיים והגונים. בלהט היה מספר על ביתו, על הקיבוץ שאהב ועל משפחתו". המפקד סיים את מכתבו במלים: **"היו חזקים!"**

באותה נימה ממש סיים מפקד הפלוגה את מכתבו להורים: "את שמואל פגשתי לראשונה לפני כשמונה חודשים, עת הגיע לפלוגת טירונות שעליה פיקדתי". המפקד מספר כי בבואו נכנס אליו לראיון וביקש העברה לפלוגה מבצעית. כמחצית השעה ניסה המפקד לשכנעו שישאר בפלוגה ויהפוך את הצעירים החדשים ללוחמים כמותו. והמפקד ממשיך: "שמואל הוכר בפלוגה כלוחם מצטיין וכחבר נפלא כאחד. לא הייתה משימה שלא ביצע בדרכו שלו. לא היה ערב-הווי אחד ללא שמואל והגיטרה שלו. הורים, לכם אבד בן. לכם, חברים, אבד חבר יקר וטוב. לי אבד מפקד ולוחם וחבר טוב". שמואל הובא למנוחת עולמים בבית העלמין בגבעת ברנר.

יהי זכרו ברוך!

שמואל אגבר

אבא של רותם ז"ל



אח יקר שלנו!

לפני שבע שנים קיבלנו את הבשורה המרה - נרצחת בידי מרצחים נתעבים בני בליעל. אז לא ממש הבנו את המשמעות, אך ככל שחולפים הימים, הכאב מתעצם ולא מרפה. הבנו שהחיים כבר לא אותם חיים, כמו שעון חול נעצרים. אנו מתפללים לחבק אותך אח יקר שלנו, לומר כמה גאים אנו בך, כמה אוהבים אותך וכמה מתגעגעים.

בתהום שנפערה יש חלל ריק, נלקחת בטרם עת ואנו לא הספקנו להיפרד. "כשהלב בוכה רק אלוהים שומע" אני כותבת לך וחושבת, שוקי, שאילו אתה היית צריך לכתוב משהו, בטח היית מדפיס, מקשט ומצלם.

שוקי, לא התרגלנו לכך שאתה איננו ושלא תחשוב לרגע שנתרגל. בכל יום ובכל שעה אתה בליבנו, התמונות שלך מקשטות כל פינה בבית ההורים שלנו. שוקי התרגלנו להיאנח, להצטער, לכאוב ולהתאבל. געגוע שלא ייפסק לעולם.

ושוב שנה עברה ושוב שנה עוברת, הנה עוד אזכרה, אתה נח בלי מילים ואנחנו כולנו מסביבך.

בעוד כחודש אתה בן 46, שוקי, כמה יכולת להספיק מאז היום ההוא, להקים משפחה, להמשיך ולהצטיין במשטרה, הרבה דברים טובים והכי חשוב להיות איתנו עם החיוך, טוב הלב ואהבת האדם שבך.

שמור עלינו אח יקר, ניתנה לנו הזכות להיות משפחתך.

תהיה נשמתך צרורה בצרור החיים!

חנה ארבל

אחות של יהושע (שוקי) סופר ז"ל



אבנר, אח יקר שלי

חמישה עשורים חלפו מאז שנפלת על שחרור הכותל ואני עדיין חולמת עליך ומתגעגעת אליך. מתגעגעת לקולך הערב, לטוב ליבך, לאהבה שהרעפת עלינו וליכולת שלך להכיל את כולם מגדול ועד קטן.

ילדה הייתי ואתה נער חסון, חניך בתנועת בני עקיבא, לאחר מכן מדריך שסוּחַף את כולם באהבתך לעם ולארץ, בטיולים ובפעילויות מיוחדות ומקוריות.

נערה הייתי ואתה חייל בנח"ל מוצנח עם הכומתה האדומה וכנפי צניחה. אני זוכרת שבכל חופשה שקיבלת מהצבא היית מגיע הביתה בשמחה ושורק לנו את שריקתך המיוחדת, מרים את אחיך הקטנים על הכתפיים ומחלק לנו וופל מצופה... תמיד היית עסוק במשק או בעבודות הגינה שאותה טיפחת, ובשעות הפנאי ניגנת להנאתך. השתחררת מצה"ל, התחלת לעבוד ונרשמת ללימודי חקלאות. שמחנו שהבאת את ארוסתך לביתנו וקבעתם מועד לחתונה... היית מוכשר, שר ומנגן, חקיין ושטותניק ובאותה נשימה איש רציני, עוזר ומסייע, עוסק בגמילות חסדים בצנעה, מדריך בני נוער מיישובי מרום גליל. קובע עיתים לתורה בחברותא, ובלמוד עצמי איש ספרא וסייפא. גדלנו במושב כרם בן זמרה אשר בגליל. היינו משפחה גדולה, שמחה ומאושרת, הבית היה פתוח בפני כולם, שולחן השבת היה גדול ומרווח והכיל אורחים וחברים רבים ואתה אבנר היית מוביל אותנו בשירים וסוּחַף את כולם.

עד...

עד לאותו הלילה בחצות, כשנשמעה הדפיקה החרישית בדלת והשמיים רעדו וקדרו וענן כבד כיסה את חיינו ושינה אותם לנצח. ומאז חיינו אינם חיים. הכאב אינו ניתן לתיאור, החסר בלתי מוסבר, ההתמודדות היומיומית מייסרת, הזמן אינו מרפא והכאב אינו מרפה.

וכשמלאו חודש ימים לנפילתך, נפגשנו בהר הרצל, מקום קבורתך, בני משפחה, ארוסתך, לוחמים וחניכי תנועות הנוער, כולם הגיעו כואבים ודואבים. ואני אחזתי בידי את האיגרת שכתבת לחניכים לקראת יום הזיכרון תשכ"ז, 1967, שלושה שבועות לפני נפילתך. וכך כתבת:

"חניכים יקרים השם עמכם, לקראת יום הזיכרון, אני מבקש מכל חניך וחניכה להגיע לסניף בחולצה לבנה עם סמל התנועה על מנת לחלוק כבוד לנופלים. יום הזיכרון הוא יום שבו כולנו, ילדים ומבוגרים, ותיקים ועולים מתכנסים כאן כדי לזכור ולהזכיר את הקורבנות שנפלו וציוו לנו חיים. הנופלים השאירו מדינה יהודית שאליה הגיעו מכל קצוות תבל, והקימו במאמצים רבים ביותר את סיפור ההצלחה שאין דומה לו, את מדינת ישראל".

אורה גץ עמר

אחות של אבנר שמעון גץ ז"ל



אַרְץ יִשְׂרָאֵל שְׁלִי

אֵיךְ אֲנִי יְכוּל לֹאמַר לָךְ תּוֹדָה?
שְׁבוּיֹם אֶחָד נִהְיִית לִי לְמַדִּינָה?

אַרְץ יִשְׂרָאֵל שְׁלִי
אֲנִי לָךְ אוֹמֵר שְׂאֵת יָפָה
וְכָל מַעֲיָן בָּךְ
הוּא אֶהְבֶּתָה שֶׁל אִמָּא אֲדָמָה

וּכְשֶׁאֲנִי מִתְחַבֵּר לְאִמָּא אֲדָמָה
שְׂאוּהֶבֶת וּמְטַפַּחַת אוֹתָךְ
אֲז אֲנִי מְרַגֵּשׁ
בְּשָׁלוֹם.

עמרי טל ז"ל

נפל במבצע "צוק איתן"



כָּל יְיָדִי - עוֹרֵב גּוֹלָנִי

כָּל יְיָדִי - בְּחֵד חֲנִית הַמְּלָחָמָה.
אִתְּם בְּחֵד הַחֲנִית "הַמְּרַעְלִים"
שׁוֹלְחִים חֲצִי מוֹת בְּמִתְחַזִּים וְאוֹיְבִים.
כְּתַף אֶל כְּתַף, דָּם בְּדָם,
סִגְלָתֶם, חֲרוּף נֶפֶשׁ וּכְבוֹד הָאָדָם.
"רִיחֵן" הַמְּצָב - הִיָּה לָכֶם לְבַיִת,
עֵבוֹר שְׁלוֹם חֲרַפְתֶּם נִפְשְׁכֶם, וּבִלְבַבְכֶם עָלָה שֵׁל זֵית.
חֲזַרְתֶּם מִשָּׁם - "הַשּׁוֹמְרִים" - אַחוּזֵי גֵאוּה לְאֵמִית
וּבְאֵרוֹנוֹת - אֶת מִי שֶׁהִקְרַב - הַמִּית.
עֲשֵׂרוֹת הַשָּׁנִים שֶׁחִלְפוּ - נִתְּנוּ בְּכֶם אוֹתוֹת,
"הַכִּי אַחִי" - הַצּוֹחֵק, הַרְצִינִי וְזֶה שֶׁהִכִּי כִּי אִתּוֹ לֵהִיּוֹת
עַל אֱלוֹנֵקָה טִסְתֶּם אִתּוֹ - בְּקִשְׁתֶּם לְהַחֲיוֹת.
רַגְלֵי רוּעֵדוֹת - אַחִי לְנִשְׁק
אוֹתוֹ עַל קִבְרוֹ, אַחֲבֵק וְאַנְשֵׁק.
אַחִי טִיֵּל בְּצַעֲרֵירוֹתוֹ עַל הָרִי הַלְּבָנוֹן
בְּמֵאֲרֵב בְּמִסְתּוֹר, גַּם פְּנִים בְּפְנִים בְּקִרְב.
אוֹתִי הוֹתִיר עִם חֲבֵרָיו, גּוֹעַ וְהִצְדִיעַ.
חִיָּה אֵלַי מְמָרוֹם, בְּכִמְתֵּתוֹ דְּמַעוֹתֵי אֲצִנִיעַ.
אָמַר לִי לְנַחֲמֵנִי: "אַח אֶחָד - הִנֵּה לָךְ בְּתַמוּנָתוֹ
אַחִים הַרְבֵּה לְהַשְׁפִיעַ"
"אַל תִּצְחַק עָלַי" אֶמְרָתִי לוֹ,
וְהוּא הַמְּסוּר - מְסָרָם לִי לְקַמֵּעַ

אריאלה-ידידה ברגהש

אחות של אביחי-שמעיה דנוך הי"ד



מכתב למאירקה שלי

ליל ששני, אמא מדליקה נרות,
אני ואתה על קפה מתענגים,
פתאום דממה, לא זה לא אמתי.
זה נשאר רק בזכרון,
עם געגוע אין סופי לראותך,
להריח את ריח גופך,
ללטף את ראשך,
לחבקי, לנשק, לגעת,
להרגיש אותך...

אולי בכל זאת תדפק בדלת, יפה התאר אחי שלי,
עם החיוך המקסים, הגוף האתלטי, העינים הירקות הצוחקות
והרבה אולי....?
אולי ספורטאי בעל גוף אתלטי?
אולי ילדים? נכדים?
נותרתי עם כמיהה אינסופית
למפגש שלא יתרחש
עם הרבה צער וכאב...

יושבת ליד ביתך החשוך בגעגועים אין סופיים,
בלי זעקת השבר וההתעלפיות של אמא,
בלי הבכי הקורע את הלב
ובלי ההשתטחיות של אבא על האבן הקרה
בראש מורם ובבכי חרישי
ועם הרבה אולי...???

פרידה שניידרמן

אחותו של מאיר רוזנשטרוך ז"ל



אייל, האבא שלי

אבא, אני לא מאמינה שכבר עברו 10 שנים, אני עוד זוכרת את הרגעים הכיפיים אתך, את הטיולים, את הצחוקים, את השטויות שעשינו... כשהכל קרה אמנם הייתי רק בת 4, ואני זוכרת שכשאמא אמרה שאתה מת ושלא תחזור יותר צחקתי. שואלים אותי איך אני זוכרת אותך מגיל כל כך צעיר ואני עונה שיש רגעים בחיים שלעולם לא שוכחים! בגיל 4 כשהייתי ילדה קטנה עם קוקיות, אני זוכרת שריף ואני שיחקנו על הקבר שלך, קפצנו עליו, רקדנו עליו, חגגנו לך יום הולדת עם בלונים ועוגה, והיום אני נערה בת 14, אני עומדת כאן עם הדף ומקריאה והזיכרונות לא השתנו והדמעות לא משתנות והאנשים שכל כך אוהבים אותך לא משתנים וכל שנה מגיעים ומחבקים אותנו.

אבא, 10 שנים עברו ואני זוכרת אותך עם המדים, ועכשיו הנה קורי, שכשאתה היית עם מדים היה בן 7 וכעת, רגע לפני שהוא מתגייס ועולה על מדים, רוצה ללכת בדרך שאתה הלכת - של מסלול קרבי, של לתרום, של לתת, ולהגיע הכי גבוה שרק אפשר. וריפי, התאום שלי, עם הצניעות והביישנות והשקט שלו, שכולם כל כך אוהבים אותו, שחקן מדהים, תלמיד מצוין ועם הלב הכי גדול שיש.

ואימא שהיא החברה הכי טובה שלי, שהיא האמא הכי מדהימה שיש, שוויתרה על החיים שלה למעננו, כדי שתתפקד גם כאמא וגם כאבא, היא שם בשמחה, היא שם בכאב, היא שם בבית, היא שם במגרש. אבל אפילו שהיא נמצאת בכל מקום וכל כך משתדלת, היא אף פעם לא תהיה אתה!

ואני הילדה הקטנה שלך, הילדה שכל כך אוהבת... והחלום שלי להיות שחקנית טניס גדולה הוא כדי שאתה תוכל לשבת במגרש מעבר לקווים ופשוט לצפות בי, כמו כל האבות של כל הילדים.

מה זאת בקשה כזאת גדולה??? במקום זאת נשאר לי רק לבקש שתסתכל עליי מלמעלה ותהיה הכי גאה ממה שאתה רואה.

אבא... אתה מלווה אותי בבוקר כשאני קמה, בלימודים, על מגרש הטניס, בלילה במיטה, בפלאפון, בתמונות, בזיכרונות, בחלומות. אני יודעת שיש רגעים שבהם אתה מכוון אותי מלמעלה ואני מרגישה את זה.

שולחת לך מכאן חיבוק ענק ומיליון נשיקות.

אוהבת אותך ויודעת שאתה שם מסתכל עלינו ושולח חיוך גדול!

עופר קויתי

בתו של אייל ז"ל



דברים לזכרה של הדסה אגמי ז"ל

* הדס זהו שמי.

ההסכם במשפחה היה שלכל אחות ואח, כאשר תיוולד להם בת - תיקרא בשמך. הייתי והנני גאה להיות אחת מחמש ה"הדסיות" לבית משפחת אגמי.

אני גאה לשאת את שמך ומקווה שגם את גאה בי.

עבורי, זהו שם בעל משמעות ואחריות אישית, אשר נשאר עימי לעולמי עד, חלק ממך צועד איתי לנצח. זהו השם שגדלתי איתו, שתמיד נשאתי בכבוד ובאהבה.

* הייתי רוצה לפגוש בך. להכיר אותך. להתפעל מיופיך. לנהל שיח. לשמוע את קולך.

הייתי רוצה לשמוע את סבא בנימין קורא לך "הדושי" בלי שאימא מצטמררת.

אני מנסה לדמיין איך היו נראים חיינו אלמלא האסון שהכה במשפחתנו באותו יום נורא. הייתי רוצה לדעת: האם הייתי קרובה לילדייך? האם גם היום היו אומרים שאנו כה דומות?

אומרים שהיית מדהימה. ולי יש הרגשה שלא מדובר בסתם סיפורים.

* סבא שלי הלך לעולמו בערב יום כיפור. סבא, שבכל שנה ובמשך עשרות שנים, עמד על הבמה בערב יום הזיכרון בטקס בבית הספר של קהילת נווה נאמן ולמחרת, מול קברך, לאחר הצפירה, בחלקה הצבאית של בית הקברות ברמות השבים, ובקולו הרועם קרא את הקדיש לזכרך ולזכר כל הנופלים. סבא, שבמשך ארבעים שנים בא בכל שבוע ושבוע, רוכב על

אופניו, אל בית הקברות, אל הדסה, עם זר מפרחי גינתו, מניח אותם על המצבה הדוממת בתוך אגרטל מעשה ידייך, מדליק נר זיכרון, מדבר אלייך באהבה אין קץ, מתאר ומספר לך

בהתרגשות על אירועים, זיכרונות, חוויות ומשאלות של המשפחה...

סבתא וסבא, שאהבו את הדסה כל כך ועדיין אוהבים בכל נימי נפשם.

* הדסה, כמו נופלים רבים אחרים, לא זכתה לחוות את החיים במלואם. היא לעולם לא תתחתן, לא תגדל ילדים או תזכה לשיבה טובה. היא, כמו גיבורים רבים אחרים, לא יחוו עוד את טעם החיים - להתנסות, לטעום, לצבור זיכרונות. אני זוכרת עוד בילדותי הצעירה איך תמיד בבית

הקפידו לספר על הדסה דודתי, אשר נלקחה מאתנו לפני שנים רבות. איך תמיד סבתא וסבא הקפידו להסביר לי על גודל האחריות שאני נושאת על כתפיי ואת המשמעות שיש

לשמי בזיכרון המשפחתי שלנו ובצורך להנציח וליצור המשכיות שתישא את זכרה של הדסה היקרה לאורך הדורות. כיום בראייה מפוכחת ובוגרת, יודעת אני להעריך את הדרך הצנועה

והמרגשת של סבא בנימין ז"ל ושל סבתא פרח תיבדל לחיים ארוכים, להנחיל לנו הנכדים הרבים, שכלל לא הכרנו את הדסה, את המורשת, המחויבות והתחושה הפנימית העמוקה

שהדסה היא חלק בלתי נפרד מחיינו וכזיכרון מהלך בינינו כל הימים. זו חובתנו הבסיסית והמוסרית לסבתא וסבא היקרים שלנו. ואת המורשת הזו ואת זיכרונה של הדסה ננחיל

באהבה גדולה גם לילדינו.

* הדסה, את חיה בי בכל יום ויום מחיי. כשאני מביטה בעינייך, בתמונות, אני מאוד נרגשת.

רק מהמבט הנשקף מהן אפשר לדעת עלייך הרבה...

מקווה שאת שומרת עלינו מלמעלה... אולי יום אחד עוד ניפגש...

חמש ה"הדסיות"

אחייניותיה של הדסה אגמי ז"ל



בניאל רובין



75



15 שנים ובור גדול

מוזר איך משהו יכול להיות נעדר ונוכח בו זמנית.
מוזר איך משהו כל כך מת יכול להיות כל כך חי.

15 שנים ובור גדול!

בור שמשנה את צורתו באופן לא צפוי, לא מודע, לא ידוע ומבלי שתוכל להתכונן.
לפעמים, כמו בימים כאלה, הוא פשוט שם, עמוק, כהה, מלא בתוכן,
ולפעמים הוא נעלם מעין, מפה, מלב, מכוסה עלי שגרה יומיומיים שנושרים עליו
ומסתירים את קיומו.

עד שברגע אחד, פתאומי, מועדים ונופלים ואז אתה בפנים. רוצה לא-רוצה לצאת בתוך
מאבק הבחירה בין העולם שהיה לעולם שעכשיו.

פעם לבור הזה הייתה צורה מוחשית. צורה שהיכרנו.
היום הבור חסר צורה.

לפעמים מלא בדברים שיש, לפעמים בדברים שאין, שהיו יכולים להיות אילו, אילו לא
ולפעמים, הבור פשוט ריק.

דבר אחד בטוח - הבור הזה הוא חלק ממני. מכולנו.
הוא נמצא בי כל הזמן. מורגש לא-מורגש, מובן לא-מובן, מוזמן לא-מוזמן.

בימים מחבקים כאלה, יש לי קצת יותר אומץ לגשת ולשבת ליד הבור הזה ולתת לו
לתפוס צורה מולי ולקחת אותי למקומות שלא התכוננתי.

לאבד שליטה
לשחרר
להיזכר

תודה שבאתם לחבק!

שרון וולף בורנשטיין
אחות של בן בורנשטיין ז"ל



אחי אהובי!

14 באוקטובר 1973, לקראת צהריים, אני שבה בבהילות מבית הספר. בעוד דקות בודדות ייחרב עליי עולמי וכל חיי יקבלו תפנית חדה. כבר שלושה ימים שאינך עוד בין החיים, אנחנו עדיין לא יודעים זאת. אני בת 12 בלבד, אתה סיימת את חייך בדיוק ביום הולדתך ה-20. השכנים מתגודדים בחצר הבניין, כולם מסבים את עיניהם ממני. אני שועטת במדרגות, דלת הכניסה לדירתנו פעורה, אמא יושבת בפינת האוכל רטובה כולה, מליטה את פניה במגבת וכל גופה אומר הלם מוחלט. אני עוצרת על סף הדלת, מסרבת לפסוע על פניו ולהיכנס הביתה. אני מבינה בדממה שהצעד האחד הזה יכניס אותי אל בית אחר, אל חיים אחרים, אל מציאות נוראה, ועדיין אינני יודעת את הבשורה. אמא חשה בי בפתח הדלת, נושאת אליי את עיניה ומבקשת ממני בתנועת יד להיכנס הביתה. בכוחות על-אנושיים אני דוחפת את עצמי אל הבית ואז שומעת אותה לוחשת בשקט מקפיא: "אין לנו אותו יותר, הרגו לנו אותו". זהו הרגע שלעולם לא יימחה מזיכרוני, והוא שב ועולה ונדחק בכל כך הרבה הזדמנויות במהלך החיים. שלושה ימים שלמים אנחנו חיינו בגן עדן של שוטים - אתה כבר לא היית ואנחנו חיינו בחיים של אזרחים במלחמה. גן העדן הזה הסתיים ברגע המצמית ההוא. מאותו הרגע ואילך אני יודעת שמתת, אבל לא מסוגלת עדיין להבין שלעולם לא תשוב ושלא אראה אותך עוד, ושלא אוכל להתבדח איתך ולשיר איתך ולהתחבק איתך - כל הדברים הפשוטים והטובים האלה שנהגנו לעשות ביחד, החל מרגע זה ואילך לא נעשה זאת שוב. ברגע זה התמוטטו להם אדני המשפחה שלנו ואני נתקפתי בהלה תהומית: איך נחיה מעתה ואילך? איך נמשיך להתקיים? איך אחזיק בחיים את זוג הורינו? איך עושים שגם הם לא יחמקו ממני?.

ומאז, כמעט 40 שנה בכל זאת אני ממשיכה בחיי. אני כל כך רוצה להאמין שממקומך אתה יודע זאת, אולי אפילו מחייך בהנאה מהישגיי, מהמשפחה המתוקה שיצרתי לעצמי, מדרכי שפילסתי לי, מההדגשים שבחרתי להתמקד בהם בחיי. בטח אתה גם יודע שכל הזמן אני מדברת אליך, מספרת לך, לא שוכחת. אני תוהה איזה מין הגיון יש לשיחות החד צדדיות שאני מנהלת איתך במהלך כל השנים האלה? אתה הרי אינך כאן, אינך יכול להשיב לי ולבטח גם אינך יכול לשמוע את מחשבותיי, אבל השיחות השותקות האלה שאני מקיימת איתך בלב מאפשרות לי להיאחז בכנף בגדך, לשתק את האימה מפני הרגע בו לא אצליח לזכור את צליל קולך, את פרטיהם המדויקים של תווי פניך, את הדרך בה היית מהלך, את האופן בו היית מגיב. כמעט 40 שנה חלפו, אתה נותרת בן 20, אני מזמן אינני היילדה הצעירה ההיא, ראיתי כבר דברים, חציתי ימים ומכשולים, ליבי נשבר אלפי פעמים, והגעגועים אליך לא נעלמו, לא פחתו, לא מצאו להם מנוח. בכל שולחן חג שאני עורכת אתה כל כך חסר, בכל תחנה של חיי אתה נפקד. לא היית איתי כשהורינו ביקשו נפשם למות ולבסוף הלכו לעולמם. לא ליווית אותי ביום גיוסי לצה"ל לאחר מאבק איתנים עם ההורים, לא פגשת מעולם את אישי, לא חיבקת אותי ביום חופתי, לא היית כאן לצדי כשנולדו ילדיי, לא יכולת להקל על חרדתי כשבת-בכורתי התגייסה, לא ניגבת את דמעותי כשתליתי לראשונה את מדיה לייבוש, לא יכולת לאחות את רסיסי ליבי כשפגשתי ברחוב את חברך לכיתה מוקף בילדיו דוחף עגלת תינוק. עד היום אינך יכול להשקיט את חששותיי מפני הדפיקה בדלת. אני כבר יודעת שדפיקה נוראה בדלת עלולה לבוא בכל רגע ולשאת עימה בשורת איוב חדשה. ולא נשאר לי דבר ממך לבד מהגעגוע, והגעגוע הזה הוא עצום וכואב וצורב ובווער, ואין לו מזור ואין לו תרופה ואין לו הקלה ואין לו חוף.

פנינה צ'ציק מנקר
אחות של שמחה מנקר ז"ל



נתינה

מה אם כל אחד לא היה דואג רק לעצמו?
בעצם, אין שום בעיה. שידאג.
אבל לפחות אחרי שהוא דאג, שישתכלל ימינה ושמאלה ויראה אולי, אם הוא יכול לעזור
למישהו אחר בדאגה שלו.

זה לא צריך להיות זר, זה יכול להיות גם חבר.
וכשהוא יסיים לעזור לחבר, הוא יוכל לעזור גם לחבר של החבר.
ואז הוא יוכל לנוח טיפה. אחרי הכול, אם כבר הוגעת את עצמך, לא תהנה קצת
מהפירות של זה?
ואז, כשתסיים לנוח, שוב תסתכל ימינה ושמאלה, למעלה, למטה, כי שם נמצאים רוב
האנשים שצריכים אותך.

תושיט איזו יד, הרי תמיד יש אנשים שם למטה שצריכים עזרה.
נכון, יש אין-סוף... אתה לא יכול לעזור לכולם, אבל לפחות לאחד ואחרי שתסיים איתו,
אם יבוא לך ולא תרצה לנוח, תוכל לעזור לעוד אחד. אולי אפילו לכמה בו זמנית.
ואל תשכח להזכיר למי שעזרת לו, שגם הוא יכול לעזור.

נכון שגם אם תעשה זאת כל החיים שלך, עדיין מספר האנשים שם למטה יישאר בגדר
"אינסופי".

אבל אין ספק, שללא מעט אנשים פשוט שינית את חייהם!

נועם גולדמן ז"ל
נפל במלחמת לבנון השנייה



מה היית פותקת בתעודה, המורה?

אף כש'לפנות נכנסים ילדה וילד
יביט בהם בתרדה, יוריד הנשק, ימסה וצה קרה
ובו ברגע בעצמו יפגע,
מאותו מרצח שהסתמר מאחורי ג'ד וילדה.

מה היית פותקת בתעודה, המורה?
לוי נדעת שאותו ילד לכשיגדל...
ירוצ, יכנס למנהרה, ללא פחד,
ללא מורא מהחשך הנורא.
להביא חברו שנפגע, שנפצע, שנהרג.
ויאמר "רק רצייתי להשיב את חברי בתורה".

מה היית פותקת בתעודה, המורה?
לוי נדעת שאותו ילד לכשיגדל...
יכתב לאהוביו מלות פרידה
לפני הכניסה לקרב.
יסייר כמה חשוב להלחם באויב,
להרחיקו מאהוביו, מסף דלתנו, מגבולות מדינתנו
ורק לשמור היטב היטב על בטחוננו.
והכל, באמת הכל באהבה,
ללא פחד ומורא מאנשי החשך הנורא.

"אנחנו בגבכם חיו אהובים",
"אנחנו בגבכם חיו אהובים", כתב החיל.

היום, כשאת שומעת, המורה,
את ספורי הלוחמים בקרב מפי החיל
ומביטה בתמונות המוזור,
מצללות תמונות הנופלים,
שרק אתמול היו ילדים שמחים ושוכבים.
ויאמר לה החיל: "הגבורים האמתיים
הם הלוחמים שנהרגו ולא שבו מן הקרב".

אז מה היית מספרת בשעור היסטוריה, המורה?
מה היית פותקת בתעודה, המורה?

המורה, בשעור היסטוריה ספרת על הגבור
יוסף טרומפלדור ומעשה גבורתו.
ביום הרש במחרשתו ובלילה שמר על מולדתו.
רכוב על סוסו ובגדו האחת אחו בנושק ונלקחם.
וכשנפצע בבטנו בקש מאחרים להמשיך בקרב
וחשב רבות לשלום חבריו.
במלותיו האחרונות אמר: "טוב למות בעד ארצנו".
זהו הגבור!!! האם יהיו עוד גבורים אחריו?
המורה, האם הדור הזה שמולה ישב
נראה במחשבותיה כיוסף הגבור מוכן לקרב?

מה היית פותקת בתעודה, המורה?
לוי נדעת שאותו ילד לכשיגדל...
יגן עליה, על ביתה, על משפחתה.
ירחיק כל צר ואויב מסף דלתה ומגבולות מדינתה.

מה היית פותקת בתעודה, המורה?
לוי נדעת שאותו ילד לכשיגדל...
יצא לקרב, ירוץ בין מלי אבנים.
כדורים ישרקו מכל עבר
והוא ילחם באויב, יניסו, ירמיעו
שלא לגבול ביתה יגיע להבהיל נפשה.
והנפש מתקשה במראות הקרב.

מה היית פותקת בתעודה, המורה?
לוי נדעת שאותו ילד לכשיגדל...
להגן עלינו יצא.
לקפץ על רמון לנפץ איבריו
ולו רק כדי לשמור על שלום חבריו.
וחבריו, זמנם מגבל בקרב.
מתי יצטרפו אף הם אליו?

מה היית פותקת בתעודה, המורה?
לוי נדעת שאותו ילד לכשיגדל...
יכונ הרוכה, לפגע במרצחים ובקש.

איריס צבר
זודה של לירון יהודה ז"ל



זְכוּנוֹךְ

זְכוּנוֹךְ אַחֵי הַיָּקָר, זְכוּנוֹ חֶזֶק אֶךְ נוֹאֵשׁ
זְכוּנוֹ שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לוֹמַר בְּמַלִּים וּמְחֻשְׁבוֹת.
זֶהוּ זְכוּנוֹ מֵאֵח שְׁהֵיָה וְלֹא יִחְזַר עוֹד.

אוֹי הַזְכוּנוֹת, אוֹי הַזְכוּנוֹת,
זְכוּנוֹת רַבִּים מִמֶּךָ כְּבָר רְחוּקִים פְּתָאוֹם.
הַרְגֵשָׁה שֶׁל לַעֲזָאזֵל, אֲנִי שׁוֹכַח אוֹתְךָ,
זֶה לֹא כָכָה זֶה לֹא כָכָה.

זְכוּנוֹךְ אַחֵי הַיָּקָר, זְכוּנוֹ חֶזֶק אֶךְ נוֹאֵשׁ.
מִתֵּן, אוֹתְךָ אֲנִי מִזְכִּיר כְּשֶׁאֶפְשֶׁר, כְּשֶׁאֲנִי יָכוֹל.
מִתְגַּעְגַּע, לֹא קוֹלֵט, לֹא מִתְחַבֵּר לְמִצִּיאוֹת,
אֶתְּה לֹא פֹה עוֹד.

זְכוּנוֹךְ אַחֵי הַמְּנוּחַ, זְכוּנוֹ חֶזֶק אֶךְ נוֹאֵשׁ.
אֲבָל אֲנִי מִרְגִּישׁ אוֹתְךָ בְּלִבִּי בְּנִשְׁמַתִּי.
מִתֵּן אַח שְׁלִי אַח יָקָר גְּבוּר.

לְזַכֵּר אוֹתְךָ זֶה זְכוּנוֹ תְּמִידִי, וְגַם זְכוּנוֹ כּוֹאֵב.
אֲנִי נוֹאֵשׁ.

אלון בסקינד
אח של מתן ז"ל



דויד גרוסמן
זוכה פרס ישראל
לספרות ושיירה עברית
2018

“אשה בורחת מבשורה” - מאת דויד גרוסמן

הספר המטלטל מספר על אהבתה הגדולה של אורה לאברהם ולאילן. השלושה נפגשו בזמן מלחמת ששת הימים, כשהיו בני שש עשרה. שלושים שנה אחר כך, בנם של אורה ואברהם, עופר, משרת כחייל ומשתתף במבצע צבאי מסוכן. אורה “אוספת” את אברהם הלום הקרב, ויחד הם יוצאים למסע ב”שביל ישראל”, כדי לברוח מהבשורה על מות בנם, בשורה שלאורה אין ספק שתגיע. אורה חושבת שבבריחה הזאת שלה היא תצליח בדרך פלא למנוע את האסון. יחד עם אברהם, אהוב נעוריה, היא הולכת בהרי הגליל, נמנעת ממפגש עם בני אדם אחרים, ונזהרת שלא לשמוע את החדשות על המבצע הצבאי שעופר משתתף בו. תוך כדי ההליכה יחד, אורה עושה את הדבר היחיד שיש ביכולתה לעשות כדי להגן על חייה: היא מספרת לאברהם את סיפור חייו של עופר, מרגע שנולד ועד היום. היא טוענת במשמעות את חייו, כל רגע ורגע.



“אשה בורחת מבשורה” הוא סיפור אהבה בין אשה אחת ושני גברים, אבותיהם של שני בניה. זה סיפור על אהבה וחברות עמוקה, על פלא ההורות, על המאמץ ההירואי לקיים משפחה בתוך המציאות הישראלית הטראגית והסוערת.

מומלץ לקרוא את הספר, ולצפות בהצגה שנעשתה על פיו ומוצגת בימים אלה בתיאטראות “הבימה” ו”הקאמרי”. יתכן שזו ההצגה המרגשת ביותר שתראו השנה.

דויד גרוסמן הוא אביו של סמ”ר אורי גרוסמן, שנהרג במלחמת לבנון השניה בדרום לבנון, שבועיים לפני יום הולדתו ה-21. אורי שירת בחטיבה 401 של חיל השריון והיה מפקד טנק. בדברי ההספד על קברו אמר אביו: “היית לי מישהו לרוץ איתו”.

שמואל אגבר